

fbrene. Platsens obehämlighet, samt den fördel, fienden hade så väl af höjden, som sitt artilleri, gjorde saken omöjlig, ehuru Riksförståndaren uppmuntrade de sina med eget efterbörne, huggandes in, der trångjeln var störst. Striden hade redan stått i 3 runda timmar, och Nils Sture var ändtligen med sitt friska folk i antågande, då Herr Sten, seende, det fienden ej stod att tvinga, så länge han behöll sin post på åsen eller berget, bestod att med eftertryck angripa den höjen, som stod wid St. Clara. Detta lyckades honom också. De Danska, som woro på berget, ryckte upp med hufvudbaneret, öfvergifwo sina fördelar och flyndade sig neder mangrannt. När de Swenska sågo fiendens wäldiga hof vara kommen på slätten, angrepo de honom med wärlan i hand, nedhogo dem, som woro omkring hufvudbaneret, hwilket de sig bemäktigade, och erholdo en fullkomlig seger, sedan hela drabbningen påstått i 4 timmar. De Swenskas lik blefwo laggda på bår och hederligen begrafnas; men de andra nedgräfsdes på walplatsen *).

Genom denna seger förlorade danska partiet, till en tid, all sin styrka. Slott och fästner, som woro i Danska händer, blefwo utan motstånd återwunna, och, i fem fruktlösa månen med Danmark, kunde Christian icke åter stadga eller förnya nordens förening, under en gemensam konung och styrelse **).

Konung Hans ärfde sin faders thron och med detsamma begäret till Swenska kronan. Sten Sture, till att försvara rikets sielfständighet och hedra det förtroende, han egde, wälgade en strid, innan han nedgades lemna rikets styrelse åt K. Hans. I ett slag utanför slottsporten, då han blef öfvergifwen och förbrädd af egna stridsmän, måste han begära fred; men, då Konung Hans begynte, emot ord och aftal, besätta slotten med Danska män, afföra rikets skatt till Danmark, förtrycka frälset och på allt sätt öfvertråda hwad, wid förlikningen i Salmar, war lofwadt, förenade sig Swenska män med Sturen, som församlade folket, belägrade och intog Söderholm, affatte Konung Hans, hwilken måste rymma från riket och aldrig mer återkom. Han regerade blott 4 år i Sverige, från 1497 till 1501, under namn af Johan II.

Sten Sture dog 1503, och, i hans ställe, waldes Swante Sture till Riksförståndare 1504, och hans son, Sten Sture Den Yngre, efter honom, 1512.

Christiern, född till en landsplåga, hade redan, innan

*) Kbding, l. c. p. 177—181.

***) Botin, Sw. K. Histor. p. 173.

han efter sin fader tillträdde regeringen i Danmark, såsom kronprins, ådagalaggt flera prof af wåld och grymhet. År 1517 kallades han Stockholm, att i sina faders spår inifrån ta tronen, den han skulle wanbedra. Han landsteg wid Ladugården, den han årnade skinna och bränna. D-laus Petri talar derom sålunda: "1517 kom Christiern in emot Stockholm. Der gjorde de Danska landgång, i i det uppsåt att tåga till Ståket, för att förlofa Arkebiskopen. Herr Sten kom då emot dem nära utanför Stockholm wid Wedla och blef dem öfvermågtig samt dref dem till Skepps igen; och blef der mycket af Konungens folk både slaget och tillfångataget. Många kommo ock i sjön och drunknade. Danskarne måste derföre draga tillbaka, utan att kunna något uträtta."

Det förnyade anfall, Christiern gjorde 1518, omtalas sålunda: nåst efter Pingst kom Christiern med skepp och folk inför Stockholm och lågrade sig på Södermalin.

Han lät beskjuta det yttersta tornet wid Söderport och stormade något till, hwarmed han dock ej något uträttade, utan fick der öddadt och säradt folk.

Derpå lät han sitt folk komma till Brännkyrka, der han kom till slags med Herr Sten och blef aflagen samt begaf sig åter i sitt läger på Malmen, der han förblef någon tid; men, som han såg sig ej något kunna uträtta, bröt han upp sitt läger, och, då han, med sitt folk, begaf sig till Skeppen, slog Herr Sten ifrån staden efter honom och jagade mycket af hans folk i sjön wid Tegelvikens; mycket folk blef ock slaget, och mer än 300:de gjorda till fångar.

Esdan tyrannen samlat alla sina krafter, kom han ytterligare, 1520, att belågra Stockholm på alla sidor.

Riks-Föresändaren Sten Sture den Yngre war förut, i slaget wid Bogesund, nu Ulricehamn, den 19 Jan. 1520, illa särad och dog, då han, på isen öfwer Mälaren, skulle fortflyndas från Strängnäs, att beskydda Stockholm. Hans enka hade nog mod att göra en seg stende morsländ; men på Christierns sida war ej fråga om att strida, utan att bedraga. Han skred till dagtingan eller en underhandling, d. 5 Sept. 1520, som, billig till sina grunder, bifölls; hwarefter Christiern, den 30 October samma år, förklarades för Sveriges Arf-Konung.

Åldrig hade Swenska folkets lättrogenhet blifwit hårdare straffad, än då det trodde hans eder, som dock woro på det heligaste sätt bekräftade. Af ett försagdt folk utfråfde Christiern derefter, Allhelgonadag, den 1 påföljande November,

en nödtwungen hyllning på Norrmalm, i en uppbyggd borg eller skådeplats på Brunkeberg, omgifwen af sitt krigsfolk nedanföre berget, der Ständerna då woro sammankallade, och trenne dagar derefter, Söndagen den 4 Nov., skedde för-
ningen i Stortyrkan, då han, af den förut affatta Urche-
Bisshopen, eller rättare egenmäktiga Riks-förståndaren, Guss-
Trolle, med biträde af flera biskopar, emottog Sveriges
krona, med alla den tidens högtidligheter; men strax derpå
tilldrog sig den owäntade rysliga olycks-händelsen, Stock-
holms Blodbad kallad, och alla prunkande ceremonier för-
wandlade sig i sorgespel.

Galgar på Terntorget och Norrmalmstorg utmärkte
Christierns förningsfäst, och de eldar, som lyste till hans å-
ra, woro de, som sedermera tändes till ostyrbigt aflifwade
fropars uppbrännande på Södermalm, der nu Catharina
kyrka står.

Efter anlagelse inifrån Konungen af Trolles ombud,
en Canonicus, Måster Jon, att Trolle mistat sitt prästerliga
stoft, han sjelf blifwit fången, och fått uppbyren af ärche-
stiftet utaf Sten Sture, hvilka förmenta wäldsamheter till-
skrefwos rikets herrar, som underskrifwit ett fördrag derom —
blefwo dessa anklagelser, den 7 November, upptagna af en
domstol, bestående af 12 ledamöter, hwars ordsförande Trol-
le war, och dagen derpå; den 8 Nov., förklarade denna
domstol alla, som undertecknat berödde fördrag, för förtäre
och döden wärda, samt för bandsmän eller fogelfria. Des-
utom war Christiern, genom den hos Påfwen utwerkade
handlysning, förklarad berättigad, att den verkställas. Derpå
beröjades blodbadet samma dag, den 8 Nov., som war en
Torsdag; och ledde de, dagen förut, på stottet tillfångat-
tagne herrar och män, middagstiden, till Stortorget och ställ-
des inom en spetsgård samt, utan erhållen bigt och sacra-
ment, halshöggos med swärd. Det påstås, att executionen
af Christiern och hans Råd, från Burspråket på gamla Råd-
huset (der nu Boursen är) åskådades, hwarwid likwäl Chri-
stiern såges hafwa, wid ett fensler, stått ensam och obemärkt.

Öbland de då aflifwade personer, som woro 94 till an-
talet, utom de af Borgerskapet, som omkommo och ej blif-
wit upptecknade, äro följande de förnämsta och mest kända *):
Bisshoparne Matts Gregersson (Lille) i Strängnäs och Vin-
centius i Skara; Riksrådena Erik Abrahamson (Lejon-

*) Näbbling om Stockholm, p. 205. se Dalin, Sw. R. Histor. 2
Del. p. 913, 914.

hufwud), Erik Anutson (Kurt), Erik Johanson (Wase), S. Gustaf I:s fader; Erik Bengtson Rypning, Erik Nilson (Gylensfjerna), Eskil Nilson (Baner) och Måns Ören; Ridderer och Adelsmännen Joachim Brabe, Eric Kuse, Olof Brönæs, Olof Wallfram, Gunnar Galle och Bengt Gregerson (Lillse); Borgmästarna Jöns Gudmunson, Anders Olofsson och Anders Henriksson; Rådsmännen Olof Hansson, Måns Budde, Daggans Björn, Anders Ruth, Anders Carlsson *), Michael Nilson, Knut Sning, Erik Hefing, Pehr Ahsmund, Matts Krone, Jakob Pehrson, Nils Birgersson eller Bengtsson och Hemming Grönskalle m. fl., hvilkas namn här skulle blifwa för widlöfrigt att upprepa, tillsammans 94 personer, såsom för berömdt är. Det war dock härmed icke nog, ty ofwannånunda galgar woro tillhanda, och Fredagen, den 9 Nov., fortsattes en omenstlig blodötgjutelse. Galgarne woro ståndigt så uppslida, att den ena borgaren, så till sågandes, aflöste den andra, tillika med flera de aflifwades tjenare. Twånne dagar efter blodbadets början, blefwo liken förda till den plats, der St. Catharina kyrka nu är belägen, och der uppbrända med beed och tjära, på ett stort inrättadt bål.

Tyrannen trodde, att, genom dessa och flera wåldsgerningar, beröfwa Swenska folket friheten för alltid, då han undanröjde dem, som han ansåg kunna, på något sätt, bidra till upprätthållande af denna frihet; men han bedrog sig sjelf.

4. §.

En hjelte war ännu qwar, som icke allenast uppbröt, och befriade sig från, sina egna bojor, utan jemwäl tillintetgjorde rikets. Det är nog att nämna en Gustaf Wasa, för att påminna sig den af blod besudlade tyrannens fall och Swenska folkets upprättelse i Gustafs eget faderneöland.

Stockholm blef derefter, till en tid 1521 och året derpå 1522, widare af Gustaf Wasa belägradt, men i helt annat ändamål, icke till folkets förtryck, utan till frihetens återställande.

Gustaf flyttade sitt läger från Wedelunda, närmare emot staden till Bromma kyrka, och kortt derefter till Munkladerne, nu warande Kungsholmen. Denna holme, eller

*) Dessa tre sijnämnda Rådmän, som stodo i ringen på torget, skola haft den behjertanhet, att öfwerlydt förmana alla Swenska män, att nu, med sin skada, besinna, huru de låtit förräda sig af samma dagtingningar, som, efter himlens rättwisa, ej bör de lemnas ohämnade. v. Dalin, I. c.

8, förbandt han, genom en brygga, med Södermaln, dit de andra lägren sig flyttade: låtandes äfwen, med en stark brygga, som gjordes öfwer hela det stora vattnet, hwilket är inellan Södermaln och Waldemarsöen eller Djurgården, så låmpa dessa läger tillsammans, att de, wid alla tillfällen, kunde bistå hwarandra. Wid ändan af bron upprättades ett blockhus, hwarifrån fiendens minsta fartyg, som på redde sig wisade, kunde beskjutas.

Således inneslöt han hela staden, och war denna den starkaste belägring, som Stockholm någonsin erfarit *).

Danska besättningen måste omsider gifwa sig, och Gustaf hade sitt intåg i Stockholm den 23 Juni 1523. I ett manuskript på Plattyska, som af K. Carl XI blef aflemnad till Riks-Archivet, förmåles: att, år 1523 på St. Johannis dag, blef Stockholm i Swea Rike uppgifwet, i staden Lübeck's namn, åt de Lübeck'ska Legaterna, Herr Berndt Baumbauer och Herr Herman Plönies, och nycklarne blefwo dem öfwerlemnade. Legaterna öfwerantwardade sedan de samma åt Gustaf Eriksson, som derpå blef en wäldig Konung i Sverige m. m.

Wid denna berättelse anmärkes, att förenämnda Legater blott woro medlare wid capitulationen; men slottet och staden öppnades den 21 Juni och anfötröddes åt Peder Blosson Hård (Upplysn. i Sw. Histor. St. 1773, 8:o, 2 Del. p. 26.).

§.

Om Gustafs efterträdare lydte Gustafs faderliga råd och efterddmen, hade Erik XIV icke af egna bröder blifwit anfalten, och Stockholm ej heller belägradt 1568. Slaf af en gunstling, blef han ärligt folks tyrann. Folkets tålamod war länge misbrukt, och Hertig Carl behöfde blott wisa sig, då Stockholms södra port för honom öppnades. Då han intagit staden, uppfordrades riket, och Erik nedsteg från thronen, att, af en utaf honom förut fånglad broder, K. Johan III, emottaga en lika werdergållning.

6. §.

År 1719, sedan Ryssarne härjat i Swenska skärgården, försökte de en landstigning wid Södra Ståket. Generalen Baron Fuchs gjorde med Södermanlands Regemens

*) Celii K. Gustaf 1:s Histor. 1 Del. p. 169.

te ett tappert motstånd. Lieutenanten Cunningshamm, som, från fälttåget i Roslagen, med 2:ne stycken war affänd till undsättning, gjorde, med sitt hurtiga biträde, detta försök till intet, och afwändes således från hufwudstaden en öfwer hufwudet hängande fara *) (Se widare föresläende Capit. om Stadens Förswärswerk).

7. §.

År 1743 den 20 Juni, intågade den upproriska Dalsallmogen i Stockholm, dels genom Norr-tull och dels genom Carlsbergs-tull, hwarpå till denna allmoge skedde många både milda och allwarliga förmaningar, utom de warningar, den förut, innan intåget, erhöll. Sedan likwäl alla warningar och föreslåningar woro utan verkan, lät den med spikklubbor, skjutgewär och flera slags wapen utrustade allmogen, som sig i staden inträngt, Onsdagen den 22 Juni, slå allarm och församlade sig på Normalns, nu Gustaf Adolfs torg, bruto den fred, dem tillsagd war, och gåfwo eld på egna landsmän, hwarwid Riksrådet Adlerfelt blef öddsligen sårad. Twånne canonskott, som lossades på de upproriska, och några skott af handgewären, hwarwid ungefär 50 af dem stupade, samt några och 80 blefwo bleferade, betogo dem på en gång allt mod och förwandlade deras pocandor fordringar och hot i böner om nåd och förskoning, så att de neblade gewär och ställdes under bewakning, tilldes de mindre brottoliga kunde skickas ifrån upphofs- och hufwudmännen, som, efter föregången ransafning och dom, enligt Sweriges lag astraffades **).

8. §.

Wid det tillfälle, då höghetsfullig Hans Kongl. Höghet Kron-Prinsen Carl Augusts lif, den 20 Juni 1810, ankom från Skåne och infördes till hufwudstaden, verkställdes derstädes det af några laglösa, af medborgerlig pligt förgåtna och i raseri komna, personer med grymhet förenade mordet å Excellencen, Riksmarskalken m. m. Gr. Axel von Fersen.

Sedan, under detta upplopp, alla möjlige anmaningar, af militär-befälhafwarne, blifwit fruktlöst använda, för att förnä de, på ferskilda ställen, församlade folkmassor att

*) Mörks äreminne öfwer Thomas Cunningshamm, i Wetenskaps-Akad. 1760, p. 29.

***) Moders Publ. Handl. 3 Del. p. 2055—2070.

ärsfilias; sedan dessa, oaktadt dem kungjord hotelle, att magt skulle användas, fdr att återföra allmänna lugnet och personliga säkerheten, likväl med stenar och fbröslampande uttryck angripit den fredligt warnande militärstyrkan, anfåg denna, på flera nådiga befallningar, sig fbranlåten att, till flyddande af en laglig samhällsordning, genom kraftiga medel, med råttmåttigt sjelffdrjwar, möta det utöfwade våldet, hwilken åtgärd medförde den lyckliga följd, att folket ffringrades, och ordningen återställdes, hwarefter jemväl en påyrkad ransakning, öfwer detta swära uppråde och hwad dermed gemenskap egde, på ett allwarligt sätt anställades, och de utdröta, i upproret brottsliga, personer, enligt föregången dom, blefwo affstraffade *).

Wid fortsatt undersökning, hos öfwer-Ståthållare-Åmbetet, upplystes, att Hans Excellence von Fersens Ordensband och kläder blefwo under upploppet alldeles förförda, samt ffrundersökade, och ett guldur, efter hans ödd, på platsen utanför Rådhuset aflemnadt till Gen.-Adjutanten, Gen.-Majoren m. m. J. L. Silfwersparre; men någon af de öfriga persedlarne, som Excellencen berörde dag på sig burit, hade icke tillrättakommit.

Andra Afdelningen.

Angående de Staden tillydande bebyggda Holmar.

1 Capitlet.

Om Kongl. Riddarholmen.

1. §.

Denna lilla holme, belägen i sjön Mälaren så nära Stockholm, att blott en smal canal löper derimellan och stadens wesfra strand, har sin communication med staden öfwer en, i sednare tider, af sten wäl anlaggd bro. Holmen, wid hwars namn från forntiden fästas sig många minneswårda händelser, kan otwifwelaktigt anses för den märkli-

*) Jur. Lidn. N:o 69, 70, 72, 86, år 1810.

gaste delen af Sveriges ffbna hufvudstad. Holmen kallades i äldsta tiderna Stenstår, Ridjastår, Redjestår, Rjedjestår. Derefter fick den namn af Gråbrödra, eller Gråmunkeholm, och sedan af Riddarholmen, hvilka äro de namn, som, i framskridna ombyttliga tider, blifwit denna holme tillagnade.

Det är troligt, att nu warande Riddarholmen, i aflågnare tider, äfwen kallades Castellholmen, af Kastali mursten fyris Sundit, som nämnes i Heims Kringla, sidan 378; men, hwad angår tiden för anläggningen af tornet wid holmens norra strand, hwilket varit ansedd såsom det äldsta i Stockholm, så saknas tillräckliga bewis, till förswarande af tornets sålunda påräknade höga ålder. Dalin säger det vara uppygdt i K. Gustaf I:s tid, efter år 1527 *).

Namnet Redjestår förmenas härleda sig från de kedjor, hwarmed Dlof Skötkonung ämnade tillstånga Stockfund för Norrsta K. Dlof Haraldson, då han 1007 hade med sin flotta fallit in i Mälaren och uppbränt Sigtuna, för att hämnas sin faders, Harald Grönskjes ödd, som af Sigrid Storråda, K. Dlof Skötkonungs moder, blifwit innebränd, för det han, såsom en Småkonung, wågat fria till henne.

Det är icke troligt, att denna holme någonsin varit sammanhängande med sjelfwa staden. Sannolikare förekommer det, att wattenet eller sundet derimellan fordom varit mycket bredare, än nu för tiden. De kostsamma påminingar och utfyllningar, till nya tomters beredande, som gjordes, under den tid Gråmunkeholmen egde andra stranden allt intill stadsmuren, synas sådant tillräckligen ådagalägga, jemte namnet Skår, Stenstår, som utmärker en utur haf eller stora sjöar uppsående klippa, hwilket namn denna holme af ålder egt.

Redjestår förbytte sitt namn till Gråmunkeholm, omkring 1286, då K. Magnus Ladulås eller Birgersson, till inrättande af det största Gråmunkekloster i riket, skänkte denna holme, med flera egendomar, förmoner och rättigheter.

När Gråmunkeholm först blef kallad Riddarholmen, derom eger man ingen säker underrättelse. Sedan klostret 1531 war förstördt, munkarne bortförda, deras fordna be- dragerier uppdagade, samt allmänheten derom upplyst och öf-wertygad; kunde ett namn, som bar minnet deraf, icke blifwa för alltid bibehållet eller behagligt. Det påstås wäl, att

*) Dalin, Sw. K. Histor. 2 Del. p. 231. Fischerström, om Mälaren, 1785, 2:o, p. 6.

namnet Riddarholmen, uti inga äldre handlingar, än på 1630:talet, skall förekomma, att i Stockholms stads Länkebok, 1637, Riddarholmen nämnes såsom ett nyss antaget namn, och att holmen, sedan den tiden, i allmänna handlingar kallas än Gråmunkeholm, än Riddarholmen; hvar emot Nhyzelius, i sin klosterbeskrifning (p. 38), förmenar, att K. Carl XI, genom utfärdadt dyppet bref, befallt, att Gråmunkeholm skulle kallas Riddarholmen. Fastän ett sådant bref icke stått att igenfinna, lär, i fall det verkliga blifwit utgifwet, detta allt sålunda förenas: att, sedan flere riddersmän, på denna holme, börjat att bygga sig hus, samt i kyrkan skaffa och tillreda sig kostamma grafvar, detta namn deraf tillkommit; hwarefter det omförd blifwit allmänt antaget samt ädligt af Konungen gilladt och fastställt.

Kongliga Riddarholmen är ett benämmande, som förmodligen härleder sig deraf, att de derstädes boende, ifrån reformationens början, ej hört under stadens jurisdiction, eller Borgmästare och Råds styrelse, utan under Konungens omedelbara befallning, samt att denna, af K. Magnus Ladulås, till klosteret donerade holme blifwit under kronan återkallad. En annan orsak till namnet Kongliga Riddarholmen torde vara, att Konungen der, efter 1697 års flottsbrand, öfwer 50 år residerat, och att en stor del af rikets collegier, från längre tid tillbaka, der blifwit inrymda.

2. §.

Att denna holme, wid Stockholms stads anläggning, blef intagen i de befästningsanstalter, som då pröfvades nödiga, är utan allt twifvel. Om ändamålet med stadens grundläggning war att skydda Mälarens inlopp för fiendliga anfall, så war stället här till ganska tjenligt, och belägenheten sådan, att den i stadens försvarsplan ej kunde uteslutas. Man vill här om intaga Peringsböds uttalande: "Redjefår hafwer i forntiden varit wäl befäst med höga torn och murar, hwaraf twänne rundlar ännu stå awar, den ena på berget, wester om Rosenhanska huset, hwarifrån långmuren, söderut, loyp till nu warande Fältherren Grefwe Carl Gustaf Wrangels hus, af hwilket den södra rundeln ock varit ett af de gamla torn, hwarmed holmen varit befästnad och försvarad". — "Holmen", säger han vidare, "förmenas af thy vara kallad Redjefår, att den fordom med fedjor å södra och norra sidan varit bewarad, och wattungän-

gen mellan staden och holmen befäst, att ingen derimellan komma måtte utan tillstånd, efter som Konungen och staden der hade sina båtar förwarade. Staden och Redjefår hafwa och med fast och dubbelt påtverke varit omgifna, hvar af ännu en del pålar wid Gråmunkeholm synas, men båst kan intagas af Stockholms stads gamla tasla, som, efter S. Christiern den Omildes regemente, fanns i Kongl. Archivet, i stort format, men sedan mindre blifwit copierad och i koppar stucken^{*)}. Holmens utseende, före år 1520, inhämtas af en ritning, graverad i koppar, som är bifogad Strickers Disput. Fata Templi Riddarh. Ups. 1748, samt af den, år 1822, utkomna beskrifningen om Riddarholmens kyrkan.

Om holmen säger en kunnig och i Stockholms häfder forsskande författare: att denna berggåll, näst före sista Danska regeringen i Sverige, hade på westra ändan ett gammalt torn och war omgifwen med en mur, som, på ena sidan åt staden, till en del utgjordes af de klostret tillhörande hus. Med staden war holmen förenad genom en träbrygga, som sträckte sig midt emot stora Gråmungegränd och, till brödbarnas säkerhet, war på östra ändan med ett litet prybligt torn förwarad^{**)}.

Det berg, Peringshöjd omtalar, och som här ofwan nämnes, der fästningstornet legat på Gråmunkeholm, war förmodligen det, som i handlingarne kallas Rogberget.

En qwarn och ett stall på Gråmunkeholm nämnas såsom belägna wid östra Rogberget, 1445 och 1510. Der stall och klostkapeln hafwa stått, innan det höga Tornet på kyrkan, i S. Johan III:s tid, byggdes^{*)}.

3. §.

Nu kommer man till beskrifningen om Gråmunkelöfver. Klosterinrättningen blef en följd af Christendomens införande i Norden. Dess första ändamål war berömdvärdt och nyttigt, nämligen att bereda boningar och samlingsrum för dem, som, stilda från allt werldsligt, wille uppoffra sig åt sann gudaktighet, predikande och undervisning i Christna religionen m. m.; men med tiden urartade denna inrättning till den grad, att klostren utgjorde, till största delen, nästan för de mest lastfulla, lättjefulla och onyttiga menni-

*) Holmia illustrata; Mscr. i Kongl. Witterh. Akadem.

**) Wurerberg, i Witterh. Akad. Handl. 4 Del. p. 54, 55.

***) Stricker, Fata Templi Riddarholmen. 1748, p. 31.

ffor. Det först anlaggda skall vara Husaby och det sista Gripsholms kloster. I Sverige funnos, näst före reformationen, öfver 60 munk- och nunnekloster, alla försedda med inkomster, och några woro ganska rika. I Stockholm woro egentligen blott trenne, nämligen St. Clara nunnekloster, Franciscaner- eller Gråbrödraklostret, samt Dominican- eller Swartbrödraklostret. Efter flera fornforskares öfwerensstämmande tanka, synes Gråmunkelostrets anläggning säkrast kunna utsättas mellan åren 1278 och 1285. Om kyrkans och klostrets byggnad då på en gång blifwit börjad, och om bägge då blifwit af sten uppförda, är icke gifwet.

Af den anteckning, som funnits uti en i Antiquitetsarchivet förvarad gammal dagbok om Minoriterbrödernas hus, såsom grundlagdt 1270, tager man den mening, att sådant angått deras enskilda hus, men icke klostret; och hwad kyrkan widkommer, kan man, af K. Magni testamente, gifwet Skara 1285, och de deri anordnade flera gåfwor till särskilda altaren, samt Snyterstad sätesgård till kyrkans och grafwens fullbordande, med trygghet sluta, att den varit börjad och widare ej saknat Konungens omsorg, när han då redan der utwalde sin lägerstad, med förbannelse öfwer dem, som sådant skulle söka att hindra.

Om Franciscaner-Orden och dess munkar, som af K. Magnus så högeligen gymnades, bör nämnas, att denna Orden skall, i början af 13:de århundradet, vara stiftad af en Italiänare, wid namn Franciscus, och stadfäst af Påwen Innocentius 1216, samt af Honorius III år 1223. Denna Orden hade 14 särskilda kloster i Sverige. Till en stiftad från Predikomunkarne eller Swartbröderna, kallades Franciscanerna Tiggare- eller Barfota-munkar, äfwen Fratres minoris ordinis, eller Minoriter, och smådelsewis Traudiscaner.

Likaledes hade de namn af Minoriter, i anseende till deras sifstares ringhet, som skall varit bagare, och, i anseende till dräkten, af Gråmunkar och Gråbröder.

Tiggeriet ansågs såsom ett privilegium för de lättjefulla munkarne, hwilket kan slutas af provincial-capitelts i Skenninge, år 1305, Sigtuna munkarne förlänta rättighet, att tiggja i Stockholms själabodar, hwilken förmon fränkandes munkarne i Strängnäs. *).

*) Ernhjelms Saml. af Klosterbref, Tom. 7, i Kongl. Witterb. Akadem.

Allt här beskriswa alla de widskapelser, underwerk, strockfagor, gyckelwerk och groswa bedrägerier, hwarmed dessa lättfönniga munkar, meskande insöfde folket i lättja och sorglöshet, hwarunder de stöflade landet, wore icke ett wisa framfarna tidhwarf den aftning och rättwisa, som ett godtroget folk synes kunna fordra, då de, som borde lära och upplysa, utbredde mörker öfwer jorden och bannlyste allt sundt förnuft. Om ingen ursäkt finnes för munkarnes swef och falskhet, så skonom dock försäderna, att wåra efterkommande, wid en klarare dag, som synes framlysa, ej måtte för strängt granska och döma wåra mistag och fördomar i andra mål.

Stiftaren af nyssnämnda kloster, K. Magnus, gaf först år 1285, såsom berödrdt är, Snyterstad till kyrkan och sin Grafv fullbordande, och sedan, år 1286, till klostret hela Gråmunkeholm, samt, år 1288, Lärne Yrminge och Rothnd, m. m.

Ett så stort efterdöme följdes af flera; men, att här uppräknas de många gods och gårdar, hus och egendomar, som blefwo Gråmunkelostret och kyrkan gifna, till Guds och Hans Helgons ära, för aflatsbref och själamefor, samt till prebender under chor och altaren, skulle anies för ett hemddande, som mer förorsakade en trötande widåstfighet, än någon behaglig underrättelse, om ett af widskapelserna upprest, men af upplysningen, redan i aflågsnare tider, nedstörtadt kloster.

Det skall fordom stått, der Pöfesta huset war 1747. Man dömer det så wäl af husets då warande långa byggnad, som dess besynnerliga frontespice, samt af det, wid en gräfsning derstädes 1719; funna, mest förmultnade, menniskoben, som vittnat både om deras och ställets ålder. Klosterkyrkan är, på Pabt Brugges afritning 1676, af annat utseende, än nu, sedan den, i sebnare tider efter reformationen, blifwit ombyggd. Dess tak och torn wore med spån betagga allt intill 1416, då kyrkan med bly betäcktes, som förnyades 1588, då blyet dertill togs af gamla klosterhusen.

Utom högaltaret på kyrkans östra gaswel, war der fordom St. Mariae altare, der nu K. Gustavianska grafchoret är beläget; St. Francisci altare, der nu Kongl. Carolinska grafchoret finnes uppbyggd; Heliga Kors-Altaret, midt i kyrkan; Sjätachoret; St. Annae, Catharinae och Adrymanna-Choren, samt Knut Trulles, Göstaf Skyttes, med fleras af enskilda personer, på olika tider, stiftade chor, enligt donations-brefwens lydelse.

Klostrets styresmän och tjenare kallades Ministrar, Ab-

boter, Priorer, Gardianer, Sacerdoter, Altarister, Sacrister. Dessa hafwa i häfderna af fornålsföre blifwit uppöftra, samt till namm och lefnadsår antecknade; men, som, thy förutan, ingen ting märkeligt om dem förekommer, torde deras blotta namm, utan saknad, här kunna uteslutas; dock tyckes en märkwärd man, Niel. Rytting, serfskildt böra nämnas. Såsom Juris Utr. Doctor, war han Mästare för Gråbrödderna i Stockholm år 1453 och blef R. Carl Knutsons Cancellers. Han dog 1472 och begrofs i Gråmunkelofstret (Var. Neshbinders Cancellers-Hist. p. 16).

4. §.

Snar denna holme likasom slites utur Gråmunkarnes händer, intagas här några äldre händelser, som höra till dess historia.

Det är bekant, att oftanämnde R. Magnus Ladulås afled på Wisingsö 1290, endast några och 40 år gammal, och att han derifrån blef buren till Stockholm, för att, i den kyrka han der på egen kostnad låtit bygga, njuta ro i den af honom sjelf beredda lägerslad. Hos honom blef hans sonson, Hertig Magnus, begrafwen, hwilken, för deltagande i faderns, R. Birgers, begångna mord på sina bröder, Walde-mar och Erik, blef på Helgeandsholmen halsbuggen på 11,000 Jungfrus dag år 1320 och, på fyra förnåma Adelsmäns arlar, buren till Gråmunkholms kyrka.

R. Carl Knutson, som afled den 15 Maj 1470, i dess 61 års ålder, blef och här begrafwen jemte R. Magnus, hwilkas grafwar R. Johan III i sin tid låt med herrligt arbete förnya. I kyrkans högchor, framför altaret, äro deras minneswårdar ännu att ståda, bredewid hwarandra, med deras i sten uthuggna bilder, som bäst finnas aftagna i Peringskölds åttartal.

Det i Gråmunkkyrka, höger om altaret, år 1382, begångna grymma och barbariska mord, af NiksDroffet i R. Albrechts tid, Lagmannen i Hsbergöthland, Bo Jonson (Grip) på dess slägtning, NiksRådet Carl Nilsson Färila, bbr här icke obemäldt lemngas. Bo Jonson war twänne gånger gift, först med Margaretha, Knut Porsses dotter, och sedan med Margaretha, Lambert Dummes, Dames eller Dammes dotter, som, genom ett friare umgänge med Carl Nilsson, blottstälde sin älskare för Bo Jonsons blinda hämnd, den han utkräfde

invid altaret. Hon blef sedan gift med Bengt Nicliffon Sparre *).

Om detta dråp säger en af våra hånfdatednare: att det ej kunde kosta på för en man, som hade så litet skäl att frukta och så wäl råd att försona **).

I Gråmunkarnes kloster, undertecknade K. Albrecht, 1371, sin förskrifning och förlikning med Rikets Råd, om några måls rättande, som af honom, emot lag, woro gjorda: förpligtande sig, att dådanefter lemna rikets hus och fästningar i Swenska Rådets händer, samt till Råd och ämbetsmän utwälja Swenska män.

År 1494 den 12 Aug. församlade sig äfwen i detta kloster K. Råd, under Arche-Bisfop Jakobs anförande, och förbundo sig att stå wid Calmare Rescess 1483, om K. Hans (Johan II:s) antagande i riket till Konung, så wida han wille hålla sin försäkran, hwartil Herr Sten sedan samtyckte (Nimchr. 2 Del. p. 349).

Den i Stockholms Storkyrka, den 24 Juni 1531, walde Arche-Bisfopen Laurentius Petri inwigdes i ämbetet den 29 Sept. samma år, i Gråmunkholmens kyrka, uti K. Gustaf I:s närvaro, som, med egen hand, gaf honom herbastafwen i händer, såsom en påminnelse, att han hade att föda och wårda Christi hjord.

5. §.

Sedan tyrannen, Christiern den Smilde, war af Gustaf Wasa sibrad från en inkräftad thron och jagad från ett wäldfördt rike, fingo både staten och kyrkan ett annat skick. Med skäl, lämpa och försigtighet, sökte Gustaf I att swänngom öfwerlyta och öfwertala en förledd menighet, att öpnna ögonen, för att se och känna, i hwad usla band de warit förda af några okunniga munkar. Stiftaren af Gråmunkholmens kloster, K. Magnus Ladulås, tänkte lika litet, som alla efterföljande wälgörare emot detta kloster, att det någonsin skulle kunna upphöra, förån på yttersta dagen; men ändtligen afgjordes, genom den namnkunniga Westers Rescess 1527 och Drebro Riksdagsbeslut den 22 Jan. 1531, klostrets och de der warande munkars öde. Denna för helig ansedda inrättning måste undergå alla menstliga werks för

*) Kongl. Secret. Helins och Åfseforn Hagelbergs förklaringar öfwer listerna i Wadstena kyrka. Mscr. ibland Bar. Litas Saml. på Kongl. Bibli.

***) Botin, Sw. S. Hist. p. 420.

gånglighet, just wid en tid, då klosteret war på hñiden af all andelig och werldslig åra och rikedom, samt ett ibland de ansenligaste i Norden. I kraft af berörde recess, hwarigenom klostren affkaffades, och påwissa wäldet upphöjde, tillsteds åfwen detta kloster. Munkarne skingrades, och St. Claræ nunnor blefwo der, tills widare, då inrymda, att, enligt Kongl. Brefwet den 15 Aug. 1527, njuta, hwad till deras bergning och lifsupphålle nödigt wore. Med detta kloster togs likwål snart en annan författning. I Kongl. Br., dat. Drebrow 1531, förordnades, att, som klosterlefwernet blifwit affkaffadt, och det, efter den H. Skrift, wore en skyldighet att hjälpa och underhålla de fattiga, så hade Konungen, med Rikets Råd, beleswat och samtyckt, att Gråbrödra-klosteret i Stockholm, deri Claræ syster en lång tid warit, skulle blifwa ett helgeandshus, der fattiga och sjuka kunde intagas och underhållas; och kommo de fattiga och sjuka, som woro både i det förra helgeandshuset och i de andra sjukstugorna i staden, att till klosteret flyttas, samt all den renta, som klosteret hade i sin wårjo, tillika med Helgeandshuset och alla andra sjukstugor, sammanläggas under detta således inrättade helgeandshus, hwilket Borgmästare och Råd skulle hafwa i sin befallning, och föreståndare derwid tillsätta.

Claræ nunnorna, som ej hade annan utwäg, skulle der njuta upphålle i sin lifstid; men de, som kraster dertill hade, borde wara de sjuka till tjenst.

Sedan denna inrättning, belägen nästan midt i staden, i 20 år haft bestånd, gjordes med densamma, såsom stadeslig i afseende på hellsotillståndet, den förändring, att detta helgeandshus 1551 flyttades till Danwicks Hospital. Till samma hospitalsbyggnad hade K. Gustaf I anordnat 400 mark btingar, och befallde, att den skulle flur (syrar) företagas, såsom orden lyda i Kongl. Br. till Axel Nilson och Erik Håkanson den 21 Febr. 1551, eftersom hospitalet på Gråmunkeholm förorsakade mycken olägenhet *).

6. §.

Sådant war klosterets öde efter reformationen, och kyrkan, som ärligen försökt, ålades Stockholms stad att underhålla. Med den nya kyrkobyggnaden, hwilken, så wål som kyrkans uppbyggande wid Danwiken, skulle, på befallning, företagas 1556, sökte staden uppstos, i afseende till norra

*) Brefwet finnes tryckt bland Bilagorna till K. Rådet Gr. N. Hjelkes tal i Wetensk. Akadem. 1776, N:o 34.

stadspfortarnes, broars och bommars reparerande omfring staden; men i ett ganfka allwarfamt bref från Wadstena, den 7 Mars 1555, swarade Konungen: att staden mer än i 30 år njutit fred och rolighet; att stadens invånare ingen synnerlig tunga under den tiden varit ålaggd, och att hindren wid byggnaden swarare borde sökas i deras sparsamhet, som råd hade, samt i det öfwerflöd, som war gångse wid bröllopp, barnsöl och andra gästabud, som bättre kunde anwändas, än att på en afton förslösa några hundra mark, som hwarken lände Gud till åra eller staden till någon nytta: förmanandes dem allwarligen, att sådant aflägga och på förnämnda byggnad wara omtänka, då Konungen, på sin sida, wille, hwad möjligt war, dertill bidra (*).

Detta oaktadt, företogs dock ej denna kyrkas återuppriktande med allwar, förrän i slutet af år 1568, under K. Erik XIV:s regering, då, sedan klosters samt kyrkans gods och förlåningar under kronan redan blifwit indragna, K. Johan III. som ålfkade wetenskaper och de fria konsterna, genast lät fortsätta kyrkans reparation till den 1 Maj 1576, då den war fullbordad; men under denna mellantid lät han af stadens medel, till byggnadens fortsättande, i 7 år efter hand, anordna och utbetala tillsammans 25,000 mark Stockholms mynt, som af råkenflaperna i Kammar-Archivet skall kunna inhentas. Att en del af gamla murarne, wid den nya kyrkobyggnaden, blifwit bibehållna, synes wara otwifvelaktigt; men det tillökta högchoret, som synbarligen är swalare än kyrkan, finnes ej på gamla klosterkyrkans afritning, hwarpå öfira gafweln är tecknad såsom en slät wägg, med 4 små fensjer upp under taket.

Såsom saker af mindre betydhet, torde här, med några ord, få nämnas: att kyrkan redan i Drott. Christinas tid varit, liksom nu, helt och hållet täckt med koppar; att K. Johan III. år 1581, befallt Olof Gudmundson, att, å det nu 145 $\frac{1}{2}$ alnar höga tornet, förfärdiga spetsen, som 1589 förbättrades; att korset med sina glober, och tuppen eller wäderhanen derå, af Kopparslagaren N. Palin, blifwit uppsatt 1700 (**); att, i det 1699 reparerade tornet, ett nytt ur

*) Blagorna till Gr. Bjelles tal.

**) Då wäderhanen skulle uppsättas, drog denne Palm sig upp utån på tornet, betjenande sig till fäste af de små jernpiggas, som wero inslagna i tornet. Hanen hade han på ryggen, i wäsfiskan en bouteille vin och 2:ne glas, samt under bältet två pistoler. När han kom till tornets högsta spets, satte han sig öfwer korset, stälde hanen på sitt rum, slog vin i glaset, drack Deras Majestätens och Rikets skål, kastade glaset till marfen,

verk blifwit uppståldt; att slagklockan dertill är gjuten af den metallklocka, som fordom varit i det 1697 afbrända tornet Tre Kronor, enligt inscription derå; att 4 klockor, större och mindre, desutom hänga i tornet, att nyttjas till ringning och klämning; och att, hwad kyrkans inrebe angår, en altartafla blifwit skänkt af K. Johan III, 1575, men att den nu warande, sedermera, under K. Carl XI:s tid, blifwit försärdigad; att en predikstol äfwen blifwit, 1571, af högstbemälda K. Johan gifwen, men derefter, 1642, en ny gjord, som 1661 flyttades och ställdes wid främsta pelaren på norra sidan om altaret; att det nu warande orgelverket, försärdigadt af Cabman, uppsattes år 1702, samt att af de fyra ljustkronorna, som fordom summits i kyrkan, den af silfwer gwarwarande och ännu i choret hängande är en gifwa af Enkedrottning Hedwig Eleonora, till minne af des gemål, K. Carl Gustaf, och skall wäga 4979 lod. Kyrkans öfriga silfwer skattas till 1908½ lod. Mera häröfver finnes hos Stricker, Grundet, Rådning m. fl.

Härwid bör anmärkas, att nu mer ej någon predikstol i kyrkan finnes, sedan församlingen uppslötes, genom kongl. brefwet d. 11 Sept. 1807, och förenades med Stortyrkoförsamlingen, och att orgelverket, åren 1818 och 1819, undergick en fullkomlig reparation, eller rättare sagdt ombyggnad, af orgelbyggaren P. Strand.

Den nya structuren och ornamenterna äro försärdigade af en bland våra stäkligaste Bildhuggare, Ph. Thoman. Orgellåttaren blef äfwen ombyggd och utwidgad. Den hwitlar på 4 hwitmålade Doriska colonner, och bröstwärnet är pryddt med rikswapnet, i hwars hjertsköld Holstein-Oldenburgska stöldemärkena äro anbragta.

För des sanna och märkelige innehåll, wiss man här intaga, hwad kyrkoherden i Riddarholmen, Johan Skendal, berättat Biskop Swedberg, att, när kyrkan derstädes hwitlunnades, befanns uppe å sjelfwa hwalfmuren, med munkstil och röd färg, efterföljande skrift:

Sex fuerunt, sunt, eruntque causæ malorum in Svecia:

- 1) Proprium Commodum.
- 2) Latens Odium.
- 3) Contemtus Legum.

hwaraf ett ossadtt nedkom, och, sedan han affjutit bägge pistolerna, försögade han sig ner och kom helbregda och lydligt från sin äfwenlyrliga resa.

- 4) Negligentia communis boni.
- 5) Favor improvidus in exteros,
- 6) Pertinax invidia in suos. *)

det är:

Sex orsaker hafwa warit, äro och skola blifwa till olyckorna i Sverige:

- 1) Egennyttä.
- 2) Hemligt hat.
- 3) Förkraft för lagarna.
- 4) Liknöjdhet för det allmänna bästa.
- 5) Obetänksam gunst mot utländningar.
- 6) Hårdnackad afund inbördes.

Kyrkans nu warande utseende påstås, kanske ej så orätt, sakna den ordning och symmetrie, som byggnadskonstens erkända regler fordra. Choret, smalare än kyrkan, är omgifwet af tvånnne kongliga grafwar, så olika till arkitektur, att man i dem ser byggnadskonsten uti Sverige i 17:de och 18:de seclerna; hwarföre Konung Gustaf III, år 1791, war sinnad, att, i gamla Riddarholmkyrkans ställe, låta bygga en ny rund kyrka, eller rotunda, till Storkyrka och Riddarholms församlingarnes gemensamma Gudsstienst, såsom redan i första Afdelningen, 6:te Capitlet, här ofwan om Storkyrkan är förnämdt.

Denna kyrka, byggd i Östifst stil, med korshwalf, är 96 alnar lång, 32 alnar bred och 19 alnar hög. Till byggnadens bestånd, äro 12 contreforts (stödjepelare) uppdragna till taklisten, wid reparationen under K. Johan III:s tid.

På kyrkans södra sida äro, utom Gustavianiska grafwen, flere olika utbyggnader tillkomna, för sacristian, Wasaborgs och Baner-grafwarne, och på den norra, för Carolinska konungagravwen, Lejonhufwudska, Lewenhauptiska och Wachtmeisteriska grafwarne, med fleras, utom de, inne i kyrkan borttagna, rum till de förnämares, från allmänna hopen, afskilda hwilofamrar.

Att ej alldeles förbigå dessa kyrkoförnynader, må här införas den äminnelse, som blifwit tecknad på K. Rådet och Fältmarskalken, Lennard Torstensons, inne i kyrkan, warande

*) Swedbergs Hedersförswar, Sedn. Del. 4:0, p. 144.

de graf, reparerad af hans sonsons grefwinnas sednare man, Grefwe Thure Biefe, sedan den, efter 110 års förlopp, råfat i ett försället tillstånd. Grafchoret är pryddt med Or. Torstenssons buste, familjens wapen och ahnor.

Öfwer grafingången läses:

HÄR. HVILAR.

LENNART. TORSTENSSON.

FÖDD. D. 17. AUG. 1603.

DÖD. D. 7. APR. 1651.

På södra sidan i brun Ölands-sten:

HANS. TITLAR.

GREFVE. TIL. ORTALA. M. M.

SVEA. RIKES. RÅD.

FÄLTMARSKALK.

GENERAL. GOUVERNEUR.

ÖFVER. VESTER-GÖTHLAND.

DAHL. VÄRMELAND. OCH. HALLAND.

UTTYDA. EN. RINCA. DEL.

AF. HANS. DYGD.

HAN. FÖRDES. SOM. LÄRLING.

AF. DEN. STORE. KONUNGEN.

GUSTAF. ADOLPH.

PÅ. HJELTARS. BANA.

HAN. KUNDE. SEN. DITFÖRA.

SOM. LÄROMÄSTARE.

DEN. STORE. KONUNGEN.

CARL. GUSTAF.

På norra sidan:

HANS. ÄTT. ÄR. UTSLOCKNAD.

MEN. HANS. MÅNCA. SEGRAR.

HÄLST. DEN. VID. LEIPZIG.

D. 23. OCTOBER. 1642.

OCH. DEN. VID. JANCHOVITS.

D. 27. JULII. 1645.

ÄRO. EN. ODÖDLIG. AFFÖDA.

ÖFVER. HONOM. OCH. HANS. MAKAS.

GREFVINNAN. BEATA DE LA GARDIE.

MED. DERAS. LIFSÄTT.

SOM. UTDOG. I. FJERDE. LED.
 HAR. SVEA. RIKES. RÅD.
 RIDD. OCH. COMM. AF. K. MAJ:TS. ORD.
 GREFVE. THURE GABB. BJELKE.
 LÅTIT UPRÄTTA.
 DETTA. ÅREMINNE.
 1761.

Inemot 100 år efter kyrkans förenämnda åter upp-
 rättande, eller d. 3 Juni 1658, förordnade K. Carl Gustaf,
 i utfärdad instruction för Architekten Jean de la Vallée,
 att klosterkyrkan på Riddarholmen, med dernåst omiggande
 gator och platser, skulle noga afmätas och tvåanne deſeiner
 deröfver författas, den ena, huru mera ordning kunde win-
 nas med gatorna, brukandes till nytta ſiſta delen af det,
 ſom redan wore bygdt, och den andra, huru ſamma kyrka
 ſulle på bästa ſättet kunna å nyo bliſwa uppbyggd, med
 iakttagande af Konung Gustafs graf, och huru deſamma
 kunde bliſwa beprydd.

Att ſedan ingen vidare verkſtällighet härå följde, der-
 till hör orſaken ſöks i denna ſtora Konungs wigtiga före-
 mål, att genom ſina segerſamma wapen förſkaffa riket en
 verkligt årofull fred, och i hans kortt derefter tinnade ödd,
 ſom förſatte riket under ett långt förmynderſkap.

Om det, d. 10 Aug. 1694, i Riddarholmſ kyrkan, ſted-
 da äſteſtag, finnes Secret. Valuſtölds omſtändliga berättelſe,
 i W. Rhyzelii Brontologia, p. 86.

7. §.

Utom hwad förut fortelligen bliſwit förnäldt om Konun-
 garne Magnus Ladulås' och Carl Knutſons grifwärbar,
 kan tilläggas, att de, d. 24 November 1744, bleſwo öpp-
 nade på ſidorna af en murmåſtare, då det befanns, att
 hwarfen deſa grafwar word inunder murade, eller att, i den
 löſa mullen, några lemmingar funnos af någon der begraf-
 wen menniſka *).

Den Guſtavianſka grafwen, ſom ſå länge fordrat ett
 wärdigare urſeende, blef anlaggd på K. Guſtaf Adolphiſ, 1629,
 egen giſna befallning till kongl. ſenaten, att den graf, ſom

*) Wendelii Beſkrifning om Guſtavianſka Grafwen, Stockh. 1762,
 in folio.

han för sig i klosterkyrkan utvalt, skulle skyndsammeliggen förfärdigas, tilläggandes det gamla ordspråket: Jag wet wäl, att den Krukan, som öfwa till brunnen bäres, warer dock en gång sönderslagen. Konungen stod då på resan, att flydda Tyska rikets frihet och Protestanternas rätt, mot Romerska Kejsarens förehafwanden. Detta griftechor blef, 1633, uppmuradt, 17 alnar långt och 10½ alnar bredt in om murerne, samt 17½ alnar högt. Det har 7 höga och smala fönster, är täckt med koppar samt öfwerst firadt med en vase och en förghylld pelican.

Utantill på muren öfwer fönstren är en latinsk inscription, innehållande K. Gustaf Adolfs flera storverk, och att han omsider Germanis a deformatione Papæ liberatis (sedan Tyskarne blifwit befriade från Påswens förtryck), i bataillen wid Lützen, segrande afled d. 6 Nov. 1632. Öfwer dessa ord blef den, år 1634, här warande Franska Ambassadeuren, Comte d'Avaux, så förbornad, att han med påminnelse deremot ärnade till regeringen inkomma. Han anmälte sedan detsamma hos sitt hof såsom ett föreligt uttryck emot Påswen.

Den Store K. Gustaf Adolfs lik blef här, d. 22 Juni 1633, nedfatt, och hans sedan aflidna gemåls, Drottning Maria Eleonoras, d. 24 Juni 1655. En utförligare beskrifning om detta grafchor, af Ritaren Wendellus författad, i anledning af den anbefallda grafbypningen, som skedd d. 24 Nov. 1744, dels för dess hofällighet skull, och dels för att få weta, huru många kongliga och furstliga lik der woro nedfatta, är in folio utgifwen 1762, med Sjernmans företal och några kopparstick.

I grafwen befunnos då, utom K. Gustaf Adolfs och hans gemåls lik, äfwen twänne deras små prinsessors och Holsteinska Prinsessan Agnes likkistor. Omkring grafwen, på yttre sidan, låses, under de 7 fönstren, följande sanna och sköna ord:

In Angustiis intravit
Pietatem amavit.
Hostes prostravit.
Regnum dilatavit.
Svecos exaltavit.
Oppressos liberavit.
Motiens triumphavit.

Fri öfversättning.
Han började med swära wårsk,
ålskade Gudstruktan,
nedergerde fienderna,
utwidgade riket,
upphöjde Swenskarne till ära,
befriade de förtryckta
och dog segrande.

Konung Carl X Gustaf begrofs i denna graf d. 4 Nov. 1660. K. Carl XI:s och hans gemåls Drott. Ulrica

Eleonoras fyra söner hafwa och här blifwit nedfatta, näm-
ligen Prins Gustaf, född d. 4 Juni 1683, död d. 16 Apr.
och begrafwen d. 10 Juli 1685; Ulric, född d. 22 Juli
1684, död d. 10 Maj och begrafwen d. 10 Juli 1685;
Fredrik, född d. 24 Sept. 1685, död d. 12 October samma
år, blef i stillhet begrafwen; Carl Gustaf, född d. 17 Dec.
1686, död d. 3 Febr. och begrafwen d. 8. April 1687.

Förenämnde kongl. personer af Zweibrückiska huset,
blefwo, från denna graf till den Carolinska, flyttade i Nov.
månad 1697.

Denna graf blef, i anledning af kongl. br. d. 30 Oct.
1744 till Cancelli-Collegium, att föranslatta om alla Konun-
gars besigtning och beskrifning, öppnad, såsom för berömt
år, i deras Excellencers RiksRåderna Gr. Tefins och Eke-
blads närward, icke flera tillfallade personers. Wid denna
besigtning, sanns K. Gustaf II Adolfs anfigte nästan all-
deles icke förändradt. Högrynens färg och storlek, äfwen-
som moustachernas och pipstäggets, hade mycket väl bibehå-
lit sig, och sanns han mycket lik de portraiter, som man
har af honom. Han blef, emot sitt uttryckliga förbud, af
nbdwändighet, i Weiffensels balsamerad. Wid liföppnin-
gen derstädes, funno läkarne alla inre delar i det friskaste
tillstånd, och hjertat af owanlig storlek, ty det wägdde ett
flåtpund och 20 lod. Detta Konungens hjerta ligger i en
gulddosa, omklädd med grönt taft och inlaggd i en sam-
metspung, som ligger ofwanpå swepningen.

De i sednare tider här begrafna kongl. lik äro följande:
K. Adolph Fredriks, d. 30 Juli 1771; hans gemåls,
Drott. Lovisa Ulricas, d. 31 Juli 1782; Hertigens af
Småland, Carl Gustafs, K. Gustaf III:s och Drott. So-
phia Magdalenas andra son, född d. 25 Aug. 1782, död
d. 23, och begrafwen d. 26 Maj 1783; samt K. Gustaf III:s
d. 14 Maj 1792; des gemål, Drott. Sophia Magdalenas,
d. 30 Sept. 1813; K. Carl XIII:s, d. 20 Mars 1818;
des gemål, Drott. Hedwig Elisabeth Charlottas, d. 16 Juli
1818; Hertig Carl Adolfs af Wermland, år 1798; Hertig
Fredrik Adolfs af Östergöthland, d. 10 Sept. 1804;
Storfursten af Finland, Carl Gustafs, år 1805.

Wid K. Gustaf III:s begrafning, fick kyrkan 100 rd.
såsom ersättning för de kostnader, kyrkan måst widfännas,
i anseende till Konungens bisättning och begrafning der-
städes.

Om Carolinska Grafwen finnes antecknad, att grunden
dertill väl blifwit laggd, och byggnaden börjad 1686, men

afstånade helt och hållet under R. Carl XII:s regeringstid. År 1729 bdrjades den å nyo och blef fullbordad 1743, då kostnaden, under denna tid, uppgått till en summa af 44,000 daler sifwermt, eller 7333 $\frac{1}{2}$ rd. specie.

Grundritningen till denna graf, jemte planen öfwer kyrkan, finnes bifogad Strickers åberopade beskrifning öfwer kyrkan.

Inscriptionen öfwerst, utan på grafven, författad af Erik Benzelius, den yngre, lyder sålunda:

ÆTERNÆ. MEMORIÆ.

UTQVE. CONDAT. QUOD. MORTALE. FUIT.

TRIUM. CAROLORUM. X. XI. ET XII.

REGUM. SVECIÆ.

QUORUM.

ILLE. QUATUOR. PROVINCIIS. IMPERIUM. AUXIT.

ISTE. TRIBUS. UNO. ANNO. VICTORIIS. DEFENDIT.

HIC. MALUIT. IMPERATORIÆ. MORI.

QUAM. PARTA. NON. TUERET.

ATQUE. REGINARUM.

PIETATE. ALIISQVE. SUMMIS. VIRTUTIBUS. ILLUSTRUM.

HEDEVIGIS. ELEONORÆ.

ET

ULRICÆ. ELEONORÆ.

SIBIQUE.

MONUMENTUM. HOC. POSUERUNT.

FREDERICUS. ET. ULRICA. ELEONORA.

REX. ET. REGINA. SVECIÆ.

ANNO. MDCCXLI.

det år:

Åt ett ewigt minne,

och till att förwara de jordiska öfwerlesworna,

af de trenne Carlarne, den X, XI och XII,

Konungar öfwer Swerige,

af hwilka

den förre ökade riket med fyra provinser,

den andra förswarade det, genom 3:ne segrar på ett år,

och den siste heldre welat herrskande dö,

ån att icke skydda det förwärfwade;

Och åt minnet

af Drottningarne

Hedwig Eleonora

och
Ulrika Eleonora,
utmärkta genom fromhet och dygder,
samt åt sig sjelfwa,
Keste Fredrik och Ulrika Eleonora,
Konung och Drottning öfwer Sverige,
Denna Grafwård,
år 1741.

§ Carolinnska grafhwalswet, eller hwad man fallar under jord, äro de kongl. lif nedsatta, hvilka, såsom ofwan förmålt, flyttades från Gustavianiska grafwen 1697. Dessutom äro i hwalswet följande kongl. och furstliga personer begrafna: K. Carl X Gustafs gemål, Drott. Hedwig Eleonora, d. 17 Jan. 1717, K. Carl XI, d. 28 Nov. 1697; hans gemål, Drott. Ulrika Eleonora, d. 28 Nov. 1693; Princeßan Hedwig Sophia, Carl XI:s och Ulrika Eleonoras dotter, förmåld med Hertig Fredrik af Holstein-Gottorp, d. 17 Jan. 1717; Kronprinsen Carl August d. 13 Juli 1810.

Öfwan jord åter, eller i grafhöret, stå i sina mar-morfoder eller yttre kistor K. Carl XII:s midt för ingång-gen. Han blef begrafwen d. 19 Jan. 1719.

Drott. Ulrika Eleonoras, K. Fredrik I:s gemål, d. 1 Dec. 1742. K. Fredrik I, d. 23 Sept. 1751.

För att här något serfildt tala om K. Carl XII, så wet man, att Kottet, som så plötsligen ändade hjeltens lif i en löpgraf, under Fredrikshalls fästning i Norrige, förtjennar all möjlig uppmärksamhet, på den historiska sanningens vägnar; och får man, om dess beskaffenhet, jemte det öfriga rörande Konungens lif, en ganska märkelig upplysning af en berättelse ^{*)}, uppsatt af framtidne Öfver-Intendenten Baron Carl Hårleman, som, jemte deras Excellencer, R. Nåderna, Grefwarne von Höpken och Ekeblad, besökte liket d. 12 Juli 1746, lydande berättelsen sålunda: "Klockan inellan 5 och 6 om morgonen, gingo undertecknade neder i den så kallade Carolinnska eller Phalsiska grafwen, wid Gråmunke, eller Riddarholmns kyrkan här uti Stodholm, och läto boppna högtfällig hans Maj:ts Konung Carl

*) Den finnes i original förwarad i Kongl. Bibliotheket uti den samling af handskrifna papper, som ärblit donationen af ritningar och böcker, efter framtidne Öfver-Intendenten Baron Hårleman.

XII:3 fista, då wi befunno densamma inuti, tillika med kroppen, uti följande sländ och ordning. En matelas eller byende af hwitt lärst, uppfyllt med aromatiska kryddor, öfwerhöjde Konungens hufwud. Derunder och närmast till ansigtet en du. Hufwudet war bart och utan mösa, men i det stället omgifwet med en lagerkrans. Håret war alldeles oförändradt, af en helt ljustbrun färg, långt som ett tillfinger, raft uppskrucket på bägge sidor, men hiesan och öfra delen kallot. Å högra sidan strax nedansför tinningen fanns en plåsterlapp så starkt fästad, att man med möda kunde den upplysta och afdraga, då derunder syntes och kändes en aflång öppning på tvären, lutande neder bak åt hufwudet, lång 7 linier, bred 2:ne. Å wensra sidan, under en annan plåsterlapp af lika storlek, war hela tinningen bortrifwen, och kanterna af benen så skapade, att skottet derigenom nödwändigt måst hafwa utgått. I öfrigt war ansigtet nog förfallet, munnen något öppen och några tänder synliga. Under hufwudet woro flere hwita lärstshyenden, uppfyllda med ofwännämnda kryddor. På sidorna och på armarna lågo långa hwita påsar, på lika sätt fyllda. Armarna lågo längs ut åt kroppen, och händerna emot hwarannan laggda, med hwita stinnhandskar betäckta. Skjortan war af grofre slißing, och swepningen af holländskt lärst."

8. §.

Angående kyrkan, må här ytterligare tilläggas, huruom den bekante Laurentius Norwegus, eller så kallade Kloster-Läse, som i K. Johan III:s tid förorsakade så mycket buler och ors i församlingen och af samma Konung förordnades till Doctor i Gråmunkelofstret, här hast ett serstitt rum, som ännu kallas Kloster-Läses kammare, beläget midt öfwer sacristian, och hwartill uppgången är i torntrappan. Rummet nyttjas nu icke till något behof. Denna Läse war en ibland de förnämsta redskap, som K. Johan nyttjade till sin älskade liturgis antagande ²⁾. År 1633 d. 4 Aug. lades Bromma kyrka, i Sollentuna härads, till Annex under Riddarholmns församlingen.

²⁾ Denne Laurentius eller Kloster-Läse, som, då han å Upsala Prästmöte 1593, flera gånger tillfrågades, hwad han sade om liturgiell, ändtligen swarade: jag getwan sanin, mistade ämbetet och blef, efter K. Johan III:s död, förordnen utur riket (Se Histor. Liturg. pag. 12, 146, bifogad K. Johan III:s Chrontika af Öirs).

Denna kongl. författning stadfästades ytterligare d. 30 Sept. 1680 och d. 9 Juli 1681, då pastor i Clara wille återwinna detta förlorade annex. Doctor Rosen hade detta annex i sin tid; men Pastorn, Doctor And. Borg har haft Nyd och Näs församlingar jemte Riddarholmen.

Under K. Sigismunds wistande i riket hände, wid en af hans mustanter's begrafning i Riddarholm's kyrkan, d. 19 Nov. 1593, att katolikerna, med wäpnad hand, intogo predikstolen, särade och wäldförde flera af församlingen. Härom tillskrefwo RiksRåderna Konungen, förnämlandes, att sådan wäldswerkan wore så mycket straffwärdare, som Ständerna länge sedan bewilljat St. Clara kyrkogård till begrafningsplats för de ringare katoliker, och Riddarholm's kyrkogården för de förnämre; men derå följde ingen rättelse eller något beifrande. I Upsala, wid Konungens förning, talades dock uppenbarligen om begångna kyrkorån och om Konungens pligt, i anseende till Christna religionens helgd och beskydd *).

Enligt Kongl. Maj:ts nådiga utslag af d. 31 Dec. 1747, att Riddarholm's kyrkan skulle af StatsContoret utbekomma de 24,000 dal. kyrmt., som Drottning Ulrica Eleonora 1724 testamenterat till samma kyrka, bekom kyrkan besagda medel 1748, i twänne poster.

Lifwärdigt Kongl. RiddareStadgan d. 21 November 1751, skola SeraphimerRiddare dubbas, antingen i Riddarholm's eller Kongl. Slottskyrkan. Den SeraphimerRiddare, som i Stockholm dö, wärder och i Riddarholm's kyrkan begrafwen, utan sterbhuse's omkostnad, så framt han icke der eger sitt eget grafställe.

Efter santeliga Ordensmästare och riddare af denna Orden, skola deras på korpvarplåtar målade wapen, med derå tecknade riddare-walspråk, i kyrkans chor uppsättas och förwaras, samt, efter deras dödd, för dem ringas en half timme, uti en dertill utsedd riddare-flocca.

På kyrkoföreståndarnes underdåniga förfrågan, erhöles, d. 24 Nov. 1760, Kongl. Seraphimer-Ordens Capitel's resolution, till svar: "att, som Kongl. Maj:ts före detta i nåder beslutat, att Herrar SeraphimerRiddares wapen, allst efter som de med dödden afgå, komma i Kongl. Riddarholm's kyrkans chor, nu och i alla tider, att uppsättas, kan sådant icke tillåtas för andra monumenter eller epitaphier; willjandes Kongl. Maj:ts framdeles meddela kyrko-rådet detsam, på

*) D. Norberg, Clarae Mune, p. 151.

hward, så i anseende hårtill, som till vidare prydnad för choret, kan blifwa att iakttaga."

Riddarholmns kyrkan har, i sednare tider, erhållit den yppersta prydnad, genom de derstädes, år 1817, uppsatta tegertecknen, hvilka från rikets fiender blifwit erbfrade; hwarom vidare framdeles är att läsa beskrifningen om fordna Arsenalen. Denna kyrka war fordom omgifwen med en kyrkogård, der wackra lindar woro planterade inom en fast stenmur; men, den 27 October 1806, beslöts, att kyrkogården skulle utläggas och planeras, hwarigenom det nu warande Riddarholmns-torget uppkom. Kyrkan blef således fristående, till mycken fördel så wäl för desj eget, som Riddarholmens utseende i allmänhet.

Alla fordna bänkar och låktare i kyrkan blifwo, wid sista reparationen, borttagna, och kyrkan är nu helt och hållet fri och öppen.

Ibland pastorer, som tjenstgjort wid den nu mera upphäfnade Riddarholmns församling, hafwa, ifrån år 1587, warit flera namnkunniga och förtjenta män, såsom en Amund Veronis, hvilken 1593 underskref Concilium Upsaliense; En Sigfridus Ironus Forsius, som 1613 war riks-mathematicus och, ifrån kyrkoherde i Riddarholmen, blef flyttad till Ekenäs, känd för flera sina tryckta arbeten i serfärdiga ämnen, samt sina spådomar; En Petrus Thomerus, Th. Doctor, som 1643 blef primarius theologiae lector, wid det på Riddarholmen då inrättade gymnasium, 1645 pastor i Riddarholmen och sedan superintendent i Calmar, afled 1659. En Zachar. Laurent. Klingius, som, ifrån professor i Dorpt, åtföljde arméén såsom superintendent, war 1658 och 1659 bisfop på Seeland, fbrestod Riddarholmns församlingen 1661 och blef sedan bisfop i Göteborg, stamsfader för Klingenshiernska släkten.

En Johan Elai Terferus, som, efter många omsiftande öden, och sedan han, för några (så ansedda) ansedliga meningar, blifwit affatt från bisfopsämberet i Åbo, blef pastor i Riddarholmen 1665 och sedan i Clara, samt derifrån bisfop i Linköping 1671, död 1678. En Zachar. Esberg, pastor 1700 och 1708 utnämnd till bisfop i Werid, men afled, innan han tillträdde sifftet. Hans son blef adlad, under namn af Bergensköld. Johan Porstieth, kallad till pastor 1722, hade, med kyrkans förlust af gamla handlingar, gjort en wacker samling till en beskrifning om Riddarholmen; utom flera, såsom en Törning, Sam. Troilius, Hauswolff, Vetterson, Rosén, som alla, på sina ställen, hafwa sina namn och minnen förwarade.

I den förordning om Stockholms stads byggnader, som K. Gustaf I från Gripsholm, den 6 Maj 1557, lät utfärda, stadgades särskildt om Gråmunkeholm, att alla höga nattslugar derstädes skulle borttrivas, och inga höga trähus der tillåtas att byggas. Naturligtvis har också Riddarholmen varit inbegripen i K. Johans förordnande den 1 Jan. 1581, om alla trähusbyggnaders nedrivande och stenhusbyggnaders uppförande i Stockholm, samt Drottning Christinas förut nämnda, än strängare, författning af den 28 April 1649, angående stadens reglerande och ordentligare bebyggande. Charatan af år 1547, öfver Stockholm, visar, huru oredigt gator, hus och tomter voro tillföre, på denna holme, anlaggda och inrättade.

I förenämnda författningar, så väl som Riddarholmens nära och fördelaktiga belägenhet, torde första grunden ligga till de här allmänt warande kostbara hus och forntida palatser, som nästan alla tillhörde Ridderskapet och Adeln af de äldre slægter.

Rundt omkring stranden är Riddarholmen bebyggd. Fordom och i munktiden gick, såsom för bemäldt är, från holmen öfver till staden en bro, som då skall varit mera i söder belägen, swarande emot stora Gråmunkegränden. Om i sednare tider någon bro, norr om den nu warande, sammanbundit staden med denna holme, såsom gamla pålar syntes utmärka, då strandgatan ifrån Riddarhusets westrä hörn, lades neder till bron, tyckes sådant öfwerensslämma med K. Br. till Öfver-Ståthållaren 1669, om en gatas anläggande ifrån Norrport (der Mynttorget nu är) till Gråmunkeholm. Som denna ej kan vara någon annan, än Riddaregatan, förefommer troligt, att en bro då öfwen bifwit byggd, eller förut varit anlaggd i rät linea med samma gata. År 1630 den 21 October skall Åke Lott fått Konungens lof, att låta bygga en brygga ifrån sin på Gråmunkeholm belägna gård, hwari myntmästaren bott, intill det nya torget, som Konungen låtit afflicka, å hwilken brygga en windbro på midten skulle göras. I bref till Öfvering Rosenhane, den 4 April 1655, befalldes, att Clas Lotts gård skulle, inän Drott. Maria Eleonoras begrafning, nedrivnas, platsen slättas, och bron, som swarar gent emot gatan, upprättas, samt porten på kyrkan i samma linea förfärdigas. År 1666 den 6 Juli, singo Hälmarskalken Clas Lotts arfwingar ersättning för denna gård, med 5130 rd. specie af tolagsmedlen.

Den gamla med sten belagda träbron, som bortress, då byggnaden af den nu warande ofwannämnda nya bron företogs, war uppförd 1738, men redan 1751 så bristfällig, att en provisionel bro måste af trä uppbyggas å södra sidan, som sedan lappades, lagades och qvarstod, tills nya stensbron blef färdig.

Det är framlidne Herr Riksrådet och Sver-Ståthållaren Baron Carl Sparre till ett waraktigt lof och minne, att brobyggnader af sten i hufvudstaden omsider blifwit påtänkta. Byggnaden af denna så kallade Riddarebro företogs på Stockholms Borgerskaps bekostnad och blef, med ett hwall af huggen telgsten, färdig 1784, med ett bröstvärn af huggen sandsten och polerad grön Swenssk marmor, samt Sverfarten belaggd med förhuggen gråsten. Den blef och, fast på yttre södra sidan åt canalen, beprydd med en slipad wacker granit, hwarå inskriften lyder sålunda:

GUSTAVO. III. O. R.

EX. ITINERE. ITALICO.

SALVO. ET. SOSPITE. REDDITO.

HUNC. PONTEM. SECTO. LAPIDE. CONSTRUCTUM.

FORTUNÆ. REDUCI. ET. LETITIÆ. PUBLICÆ.

DICARUNT. CIVES. HOLMIENSES.

D. III. AUG. MDCCLXXXIV.

Det är:

Att Gustaf III, den bästa Konung,
från Italienska resan återkommen
frist och ostad,

lyckans och den allmänna glädjens återförare,
egnade Stockholms Borgerskap
denna bro af huggen sten,
den 3 Augusti 1784.

Dagen efter Konungens wärliga återkomst till staden d. 3 Aug. 1784, presenterade Deputerade af Stockholms Borgerskap, anförde af Sver-Ståthållaren Bar. Sparre, besötnen till denna nya brobyggnad inför Konungen, som, jemte förklarande af dess nådiga wälbehag Sver sitt trogna Borgerskaps alltid ådagalagda tillgifwenhet och kärlek för sin Konung, i nåder gillade den företedda ritningen, författad af Stads-Architekten Palmstedt.

Wid samma tillfälle blef ock en strandbyggnad, å huse sidor, anlagd, med trappor ned till canalen och en slät gångplan derinwid, allt af buggen sten. Då borttogos åfwen de wid broändan åt Riddarholmsidan stående små spruthus, hwarigenom Riddarholmsstorget fick ett wackert anseende, som nu mera blifwit skadt genom den sedermera nedrifna, gamla kyrkogårdsmuren med de derinwid uppbyggda grafwar.

10. §.

1) Af de gamla herrehus, som på Kongl. Riddarholmen finnas, bår här först nämnas Fältmarskalken Gr. Carl Gust. Wrangels. Denna egendom donerades, tillika med stentornet, och muren, af K. Gustaf Adolph, till Ståthållaren på Jönköpings stott, Lars Sparre till Döderb, 1629. K. M:t och kronan återköpte detta hus af Herr Lars Sparres arfwingar, den 28 Juni 1648, för 16,000 rd. specie, och Drott. Christina skänkte det sedan, enl. donationsbrefwet den 2 derpå följande Juli, till fältherren Wrangel, desß fru och arfwingar.

I Grefwe Dahlbergs Svecia Antiqua et Hodierna, Tab. 37 och 38, finnes desß första utseende förestäldt. Det afbrann den 4 April 1693, men blef sedan fullkomligen reparerad, med de å taket nödiga förändringar åt Måtarefsidan, i anseende till furar, torn och affättning, samt öfwersta halfwånings påbyggnad till en hel wåning.

Sedan kongl. slottet 1697 war afbrändt, köptes detta då åter i ståndsatta palats af kronan, för 13,333½ rd. specie, och kallades sedan Kungshuset, eftersom öfwerheten der bodde, allt intill år 1754, då nya slottet blef färdigt, sedan desß återuppbyggande i nära 20 års tid afstannat, för frig, wess och andra orsaker skull. Inom denna konungaborg å Riddarholmen, sedan nästgränsande Cruusiska huset åfwen af kronan blifwit inköpt, bodde då, icke allenast K. Fredrik med gemål och famiti. Här afled ock samma konung år 1751, då hans lik, på sin paradsång, uppsäldes i södra rundeln, innan bisättningen skedde i Riddarholmskyrkan. Så snart öfwerheten 1754 hade flyttat till nya slottet, blef gamla Kungshuset anordnad och inreddt för en del af rikets collegier.

2) Det här intill näst belägna Cruusiska huset, nu kronan tillhördigt, har fordom tillhört Riks-Stattmästaren Gust. Wonde, derefter en Baron Melcher von Schlansfelt och sedermera fru Elsa Cruus. Här har nu mera Kongl. Kammar-Rätten sitt säte.

3) Näst Cruusiska, är, i samma linea, det af Kongl.

Rådet, Pehr Sparre Pehrson, 1666 innehafda hus, som Stats-Secreteraren Gr. Sam. Barch sedan egde 1707 ända till 1733, efter Tillaei charta, och har sedan varit i flera fövares händer, tills det samma, enl. Kongl. Br. till Sver-Ståthållaren Bar. Sparre, af den 16 Juli 1776, blef af Kronan inlöst för 300,000 dal. frmt. enl. köpebref den 27 Juli samma år. Huset upplåts då till Amiralitets-Collegium, och, wid dess upplösning 1791, till det Sjö-Militiae-Contor, som kvarblef i Stockholm. Sedermåra nyttjades det någon tid tillika af Krigs-Expeditionen, och slutligen öfverlemnades det till begagnande af Sver-Ståthållare-Linbetet och Police-Kammaren till år 1798, då här en våning inreddes för General-Adjutanten af flottorna; men, när han erhöi en våning på Skeppsholmen, blef detta hus upplåtet till Comittén för flottans ärender. Nu hafva här Krigs-Hofrätten och Förvaltningen af Sjöärenderna sina rum.

4) På födra sidan om kyrkan, förekommer det nu varande Gymnasiehuset; som fordom utgjort en del af selskwa Gråmunke klosterhusen och måtte, efter reformationen, hafwa blifwit donerad till Stockholms stad, emedan, enligt köpebref, den 20 Aug. 1642, Magistraten härslådes sålde det till Fältmarskalken Johan Baners arfwingar för 3000 rd. specie. Sedermåra kom det i Kurkska familjen, som år 1689 sålde huset till Banco-Commisarien M. Ehrenfelt för 28,000 dal. frmt. Hans måg, Fursteliga Cancelli-Rådet Baltazar Ehrenstolpe, blef sedan dess innehafware; men år 1715 såldes det till Hof-Intendenten von Koepdorff för 12,000 daler. Sedan köptes det af R. Rådet och Fältmarskalken Gr. E. G. Dücker, hwars storbhus sålde det till Hof-Cancelleren, Friherre H. von Koeken år 1736. Swoerste-Lieutenanten Modées enka, Anna Hedersfeld, inköpte det åter, 1749, för 45,000 dal. frmt.; men slutligen såldes det, den 23 Nov. 1758, af hennes son i födra gifte, Kammarherren Gust. Wachsager, till Riddarholmenskyrkan för 150,000 dal. frmt., hwartill Kongl. Maj: förut, genom Br. den 24 Maj 1757, i nåder anbefallt Stats-Commissionen, att årligen, i 10 års tid, å staten uppföra 5000 dal. frmt.; hwarefter huset upplåts till boställe åt församlingens kyrkoforädrar.

5) Näst in till Gymnasiehuset är Riksgälds-Contorets hus beläget. I detta hus eller på samma tomt, hade Gråmunke sine egenliga boningar. Enligt de underrättelser, man af handlingarne funnat hemta, har klosteret blifwit släkt till Stockholms stad den 24 Juli 1621. År 1640 inrättades der det så kallade Collegium Stockholmiense, hwilket snart upp-

hörde, Sedan blef stadens trivialskola der inrättad; men, år 1666, bortbyttes huset till Hans Excellence Gouverneuren i Esthland, Bengt Horn, emot hans hus på Sjalagårdsgatan nu Skårgårdsgatan i staden, och 4000 rds. mellangift. Sedan har en Öfverste-Lieutenant Grefve Vosse egt huset 1715. Vidare skall Öfversinnan Gr. Vosse, på 1720:talet, gifwit detta hus, som då war gammalt och förfallet, medelst reparation och en wånings påbyggnad, det stic och anseende, det sedan haft; hwarefter det försålde till Generalen Gr. Pontus de la Gardie, som det, med en ny flygelbyggnad åt sjösidan, förbättrade. Omkring 1760, köptes det af enkefru von Schantz, som 1794 sålde det till Rikets Ständers Riksgälds-Contor för 33,000 rd. Rico, och hwarest samma Contor ännu har sina inrättningar.

6) Om det härwid belägna hus berättas, att General Cruus' arfwingar, på 1730:talet, försålt det till Cancelli-Rådet Nerdes, som detsamma helt och hållet lät ombygga. Handelshuset Jennings och Finlaij blef sedan deraf egare, från hwars creditorer det inköptes af Commerce-Rådet Simon Hebbe. Huset, som är inne på gården, har facaden wänd åt canalen och Munkbrostorget. Det eges nu af Öfver-Intendenten Fredenheims enkefru, fdbd Hebbe.

7) Det wid Riddarholmstorget, till wensler från staden, belägna hus har af älder blifwit kalladt det Creutziska, som nu mera, efter dess egare, får kallas det Geijerska, eller No 1 på Riddarholmen. Af handlingarne will synas, att det tillhört R. Rådet Bjelkensijerna före 1685 och sedan varit i fleras ego, tills Hof-Secreteraren Geijer deraf blef innehafware. I sednare tider, har, inne på gården, ett större hus blifwit uppfördt wid canalen och en flygel åt torget, i stället för den gamla muren.

8) Midt emot sifnämnda hus, till höger om Riddarholmstorget, är det så kallade Hefensteiniska huset. Det eges, i början af förra århundradet, af Grefwe Bengt Örensijerna och finnes aftaget i Grefwe Dahlbergs verk, men blef, redan i Örensijernas sista tid, i anseende till tak, fensler, uppgång och prydnader, förändradt till ett mera modernt utseende *). På Lillaei charta 1733 är det utmärkt såsom en Baron Craßon tillhörigt.

I R. Fredriks tid, kallades det Caselska Cancelliet samt beboddes då af Caselska Hof-Råderna Fern och Holler, med flera, som der hade bonings- och arbetsrum. Efter Konungens död, tillföll det Grefwarne von Hefenstein.

*) Cancelli-Rådet Berchs sifnya Anteckningar till Sveciae-werket.

9) Dernåst och midt emot gamla Kungshuset, har Kongl. Rådet och Sveriges Marskalken, Gr. Johan Gabr. Stenbock haft sitt hus, uppbyggt af sadern, R. Rådet Gr. Fredr. Stenbock, såsom af Stenbockska och de la Gardieska wapen öfver införsporten besyrfes. Det har sedermera gått i arf och salu, tilldes kronan, af handlanden Ad. Ludv. Levin, inköpte detsamma för 240,000 dal. frmt., till hus för Kongl. Commerce-Collegium. Härvid undantog Levin, uppe i backen, en del af gårdsplatsen, hvarå han sedan byggde ett ferskildt litet hus.

10) Det fordna Rosenhanska huset, nu Frimurare-Ordens hus, beläget på höjden af backen, då man går upp till gamla Kungshuset, finnes i Graf. Dahlbergs verk i koppar affsticket. Det skall vara byggt efter Arkitekten Jean de la Vallées ritning af R. Rådet och Sveriges Ståthållaren, Friherre Spering Rosenhane. Detta vackra, med koppar täkta, hus afbrann den 18 April 1692, efter Ernhjelms anteckning; men, åter i sländsatt, efter slottsbranden 1697, blef det upplåtet åt Kongl. Cancelli-Collegium och dit hvarande expeditioner, hvarföre det kallades Stora Cancelliet.

Justitiae-Cancellaren Fehman köpte detsamma af Rosenhanska arfwingarne och sålde det till RiksRådet Gr. Axel Wrede Sparre. Af honom köptes det af handlanden Berge Nilson Ström. Han förbättrade stora huset och lät göra vackra tillbyggnader nedanföre wid firbinnen. Det gamla runda tornet, som då, tillika med Afhistancehusets tomt, tillhörde denna egendom, lät han äfwen förbättra och uppbyggde, på det närbelägna ståret, det så kallade Strömsborg. Kronan inköpte sedermera hela egendomen och öfverlemnade den till det, år 1772, inrättade General-Afhistance-Contoret; men sjelfwa hufvudbyggnaden af det gamla Rosenhanska huset blef af Frimurare-Orden, år 1783, inköft. Sedermera har den stora flygeln åt norra sidan blifwit tillbyggd och färdig år 1801 samt invigd 1802.

Gamla rundeln eller tornet blef, då Afhistance-Contoret inrättades, använd till panterens förvarande. Samma Contor lät ock, der bredewid, uppbygga ett större stenhus, till auktionskammare och flera, för inrättningen, nödiga behof.

2 Capitlet.

Om Helgeandsholmen.

1. §.

För att bestyrka, det Stockholmen, sedan Helgeands-
holmen kallad, varit bebodd, inån Stockholms stad anlades,
behöfwer man ej återopa den, af Mesenius och flera
efter honom, ommånnda fornsågen, att den första Fiskare-
Måja, som på Stockholmen, år 1240, skall blifwit byggd
af en biskopens i Strängnäs fiskare, hwilken ifrån Tynnelså
skall rymt för begången otrohet skull. Långt kraftigare skal
synes kunna hemtas till holmens tidiga bebyggande af or-
tens förmonliga belågenhet, till idkande af de gamla Sweets
äldsta näringsfång: fiske och jagt. Härderna omtala desutom,
att holmen långt förut, af de olyckliga Sigtunaboerna, i S.
Anut Eriksons tid, 1188 blifwit uppröft och till nya hem-
wift af dem utsedd, såsom i denna beskrifning förut förändrat
år; men att, i anseende till denna Sigtuna stads invånar-
res sjelfwilliga flyttning, tillägga S. Anut, Erik den Heliges
son, äran af Stockholms stads anläggning (för hwars full-
bordan Birger Jarl har hedern *), synes tåla någon an-
märkning, då oförvidligt är, att Jarlen laggt första grunden
till stadens försvarswerk, låtit inom dess murar, torn och
fåsten anlägga en stad, den han först gifwit stadsrätt, för-
moner och privilegier samt till ett konungasäte anordnat.

Att den egentligen så kallade Stockholmen ej varit till-
räcklig för de, från det afbrända Sigtuna, flyttade Borgare,
tyckes stället inskränkta utrymme medgifwa. Att någon del
af det nästgränsande Agnest, wid samma tillfälle, blifwit
till boningsplatser intaget, närmar sig åtminstone till all san-
nolikhet, i synnerhet som, inån Sigtunaborgarnes ankomst,
stället förmodligen hade några öboer, då ett castell på Red-
fjär redan war byggt, att hindra ströfwande wikingars
fria inslöpande i Mälaren.

Om Holmen således kan anses för en köping eller han-
delsplats, långt för än Birgers nya stad anlades, så torde
dock stadens namn, Stockholm, af Jarlen bibehållet, blott
intyga, att orten förut varit känd och bebodd, sålän icke
under namn af stad; men om stället äldsta och första ut-
seende, inrättning, byggnad och folkwängd, finnes i härderna
ingen närmare underrättelse.

*) Witterhets-Akad. nya Bandt, 5 Del., p. 242.

2. §.

Efter stadens anläggning, kan Helgeandsholmen anses såsom en förborg, hwarwid stadens inre och yttre norra portar woro belägna, den förra wid bron från holmen öfver södra strömgrenen till staden, och den sednare wid andra bron från holmen öfver norra strömgrenen till Norrmalm, hvilka tvänne broar woro med windbryggor försedda (Se vidare beskrifningen om norra broarne). Märkligt är, att förstnämnda ställe, wid det nu så kallade Mynttorget, så länge behållit namnet Norrport, att det ännu så nämnes i Kongl. Br. till Öfver-Ståthållaren af år 1669, angående en gatas anläggande ifrån Norrport till Gråmunkeholm, som låter vara den för omtalade Riddaregatan.

Desa portar blefwo försvarade af de derwid uppbyggda runda torn, hwarom här ofwan, i beskrifningen om stadens försvarswerk, är förnämnt.

3. §.

Messenius säger wäl, att på Helgeandsholmen af Ålder varit ett capell, samt att Birger Jarl låtit desamma nedrifwa och bortföra, till nyttjande wid slottsbyggnaden; men, om denna berättelse skall anses för pålitlig, så måste ett nytt capell i stället blifwit uppbyggt, efter som ett capell å Helgeandsholmen, på flera ställen i sednare handlingar, omtalas, såsom: att Archebiskop Jöns, i Helgeands-Capellet, bifallit Wår-Fru-Gillet's förening med Helga-Lekama-Gillet till ett enda och ofskiljaktigt bröderskap, 1454; att 103 bönder blefwo slagna i Helgeandskyrkan 1470, då de wille fråssa archebiskopen *), och att i detta capell alla undershandlingar blefwo afslutade med K. Christian, som ses af hans Leidebref den 22 Juli, 1470, och stillesändsbrefwet, dat. Helgeands-Capell, dagen före Laurentii dag, 1471 **).

4. §.

Helgeandshuset, en så löfwård och af tidhwarfwet gynnad inrättning, blef, strax efter stadens anläggning, stiftadt af K. Baldemar, icke allenast till fattigas och sjukas intagande, underhåll och wård, utan jemwäl till härberge för

*) Rimår. 1 Del., p. 466.

**) Rimår. 2 Del., p. 261.

behöfwande wandringsmän, munkar och kyrkobetjenter, med några dagars fri förplågning. Af detta helgeandshus blef och holmen, till en skilnad från sjelfwa staden, kallad Helgeandsholmen, hwilket namn den allt sedan oafbrutet bibehållit.

Helgeandshus i allmänhet woro lazaretter eller hospitaller, härbergen för fattiga och fremmande wandringsmän, af äldre inrättade efter det i Rom warande Spedale Spiritu Santo, der stundom 12,000 fremlingar undfingo förplågning. Dessa inrättningar förmenas hafwa sin upprinnelse deraf, att Christus sagt: Jag war hungrig, och J mätad en mig, huswill, och J härbergerade mig — hwilket, genom Andens ingifwelse, werkat till sådana inrättningars stiftelse. Namnet will härledas af Ordo Hospitalis Spiritus Sancti, som, wid slutet af 12:te secelet, inrättades i Montpellier, af Hertigen Wilhelmi Don Guido, och confirmerades af Päfwen Innocentius III, år 1198.

Som munkarne mycket predikade goda verk och gerningar, såsom en förtjenst till nåd och salighet hos Gud, så blef och detta hospital å Helgeandsholmen af frivilliga gäfwor och förlåningar understöddt och, af den tidens lättörda friskostighet, på flera sätt med medel och inkomster föröddt, hwarom Peringsblöds och Ernhielms så kallade diplomatarier lemna åtfästliga underrättelser; men, att här uppnåmna de mångfallbige skänker och förlåningar, som ett, för flera århundraden tillbaka, nedlagdt härnhertighetswerk erhållit, tyckes blifwa en läsare mindre behagligt; dock bär, såsom den äldsta kända gäfwan, här anmärkas, att Hertigarne Erik och Waldemar, hwilka omkommo i Nyföpings torn den 16 Febr. 1318, i sitt förut, den 20 Jan. samma år, upprättade testamente, begäfwade Helgeandshuset, jemte alla andra andeliga och fromma stiftelser i riket, med 20 marker penningar *).

Att detta hospitals fattiga sedermera blefwo flyttade till klosteret på Gråmunkeholm och derifrån vidare till Danwiken, är redan omtaladt i beskrifningen om Kongl. Ridderholmen.

5. §.

Att på Helgeandsholmen varit ett kronans mynthus, förmodligen från dess första inrättning i Stockholm intill år 1693, år, i frågan om nu warande mynthus, redan berättadt,

*) Rhyzelii Monaster.

samt att K. Carl XI befallt mynthusets nedrifwande här på holmen, i anseende till den då förestående nya stallbyggnaden.

Bland de herrehus, hwarom någon, fastän ofullkomlig, underrättelse funnat erhållas, äro MiksDrotset Grefwe Vehr Brabes och MiksAmiralen Flemings. Det förnämnda, som länge behöll namn af Grefwe Vehr's hus, war beläget på lilla Stockholmen, fordom skild från Helgeandsholmen, genom en gren af Norrström, hwarfwär då varit en serskild bro, men nu endast genom en smal canal, som går fram under gatan, förbi kongl. stallets norra gafwel. Detta hus har förmodligen MiksDrotset Grefwe Vehr Brabe själf låtit bygga, torde hända omkring 1648, efter som detta årtal skedde hwar den gamla nedrifna införsporten. Sedan detta hus kommit till kronan, har det, till hwarjehanda behof, blifwit nyttjadt, men är nu mera alldeles nedrifwet och platsen jennad, till utrymme wid den nya Norrebro och en friare utsig.

När nu warande Kungsstallet, hwartill desseinen af Or. Nicodem. Tesin författades, 1673 skulle anläggas på Helgeandsholmen, egde kronan MiksAmiralen Flemings hus, som dertill skiven skulle användas och blef, tillika med gamla mynthuset och andra hus, nedrifwet, för att få plats för denna större nybyggnad, som, till höger om Norrbrogatan, intager hela längden af Helgeandsholmen, allt ifrån södra grenen af Norrström intill ofwanberörde lilla Stockholm.

Allt här förut varit ett mindre gammalt stall, will intygas med en attest af Jöns Anderson, tilflare öfwer hdet i Kongl. Maj:ts stall på Helgeandsholmen, hwilken attest innehåller: "att han anammät af ärlig och förständig Anders Jacobsson, till Kongl. Maj:ts stall, 46 st. laf. Stockholm den 9 Nov. 1615."

År 1696 den 24 Febr. afbrann kongl. stallet helt och hållet, då 4 stalldrängar och 20 st. Konungens hästar omkommo, samt många stöna kungs- och kroningswagnar förlorades *). Stallens återuppbyggande företogs genast, enligt Or. Tesins skrifwelse till Kongl. Maj:it, af den 5 och 6 Aug. samma år.

Stallet har sedermera flera gånger blifwit repareradt och tillskadt med 2:ne flyglar, en på norra, och en på södra sidan, i anseende till ett större antal af erforderliga hästar och wagnar, som förändrade tider, praktten och en mer lysande hofstefnad gjort nödwändig.

*) Knytelii Frontologia. Stockh. 1721, 4:0, p. 88.

Kongl. stallet är omkring 160 alnar långt, täckt med jernplåtar, och inrymmer, för det närvarande, 140 hästar.

Det blef nyligen de sednare tvåanne åren åter repareradt, då födra gasweln nedrefs till grunden, och i jorden fanns en stor hoy menniskobon, hwartill anledning kan hemtas af de begrafsningar, som skedde i fordna capellet, samt af de drabbningar och belägringar, som i fordna tider å holmen förefallit.

Sine stallbrunnen, på Helgeandsholmen och f. stallgårdens östra sida, har ett kar af huggen sten. Wattenet håller kockalt, kall och jern samt är, ibland de bättre i Stockholm, det femte i ordningen *).

Till stadens wälstånd, förordnades den 4 Juli 1686, att alla trästall, bodar eller tak, så i staden, som mellan bägge broarne skulle nedrifwas; deri nämnes Petter Schultz, David Richter och Johan Anderson med flera, som bodde på westra sidan om Norrebro upp åt Mälaren, imellan bägge broarne. Samma år, 1686, nämnes Samaliels hus på Helgeandsholmen, der Konungens hofslagare bodde, och hwar-est med de utdömda trähusens nedrifwande lemnades nådigt anstånd. År 1771, woro husen på westra sidan af Helgeandsholmen, midt emot slottet, tillhöriga följande egare: Directeuren Salvius; lilla Stallgården, med stallcontor och stallmästarerum; Hofgulddragaren Carl Odenburg; Actuarien Zetterman; Bleckslagaren Metzgers arfwingar; Kammartjenaren Engelhardt och Notfiskare-Åldermannen Hind. Sierman **).

6. §.

Sedan ifrågawarande holme, som fordom varit Helgeandshuset waderlaggd, år 1528 under kronan återkallades, hafwa de författningar blifwit widtagna, att tomtbren derfådes till kronan erläggas, och att de fastigheter, som der säljas, stola till kronan hemjudas. I följe deraf, biföll Kongl. Maj:it, den 9 Aug. 1773, Kammar-Collegii underdåniga hemställan, om icke Magistraten måtte återbetala de, såsom tomtbren, uppburna 896 dal. smt., af den utaf Notfiskare-Åldermannen Sierman innehafta och bebygda tomt på Helgeandsholmen, och samma penningar i banken, för Kongl. Rente-Kammarens räkning, insätta.

På Kammar-Collegii underdåniga anmälan, att Guld-

*) Vergii afhandl. om Stockh. brunnar i Wetensk. Akad. Handl. 1759, 20 Del., p. 106.

**) Brolius Carta öfwer Stockh. N:o 1, utgifwen 1771.

Sueden Zethellii hus på Helgeandsholmen blifwit köpt för 147,000 daler kynt, men att Kronan, som eger lösningsrätt till de å denna holme belägna egendomar, icke syntes med förmon kunna, med denna summa, hufvet infria, hemställandes derjemte, om icke köpebref derå af Banken kunde få utfärdas — lemnade Kongl. Maj:it dertill des nådiga bifall, den 22 Nov. 1774.

7. §.

Till hwad således, om denna lilla, dock märkvärda, holme, fortligen är anfördt, kan ytterligare läggas den anmärkning, att densamma varit en afrättsplats för förnåmna personer *).

Hwad som för öfrigt i synnerhet gör holmens namnkunnighet i vår historia, är det herremöte, som K. Magnus Ladulås här skall hafwa hållit, med wisa tillkallade af Rikets Ständer år 1282, när han ansåg Upsala Hedes gods icke vara tillräckliga för sin hofhållning, wid hwilket tillfälle Swenska folket gaf ifrån sig sin egande rätt till det, som förut war fritt till gemensamt nyttjande eller inkråstande, såsom: bergwerk, wisa störe insjöar och strömmar, samt rikets största skogar m. m.; hwilket begifwande ännu bär namn af Helgeandsholms-beslut och varit förnåmsta grunden till Sveriges krono egendom **).

Detta Helgeandsholms-beslut har af flera historicskriften varit omtwistadt; dock har trovärdigheten af samma documents tillwarelse af många andra blifwit tillräckligen förswarad; men det kraftigaste förswaret synes vara, att beslutet af efterföljande Ständer allt framgent blifwit ansedd såsom lag, och det är ju lagen, som slutar och sätter gräns för alla twister. Icke desto mindre har fordom Riks-Cancelleren Erik Sparre, då en wid namn Palne Eriksson (Rosenskråle) 1586 framgaf nyförnåmnde beslut till K. Johan III, med egen hand tecknat på den copia, som honom tillställes: med lögn och allt ingifwet af en huswudljugare, Palne Eriksson till Råswenas ***).

Man bör likwål känna denna Riks-Cancellers lynne, för att finna, huru det kunnat leda honom till ett riktigt omdöme om wisa personer. Denna herre war mycket lärd;

*) Cancelli-Rådet Berch, som till denna anmärkning tagit anledning af Kunker Magnus Birgersons afrättande på Helgeandsholmen, 1320. Rimbr. p. 143.

***) Botin, Sw. R. Histor. p. 354.

****) Westöfristen Upsådaren N:o 5, 1811.

men och lika mycket storint, samt hade agg och oenighet emot Riks-Rådet Clas Fleming. Han blef slutligen dömd för brott emot Hertig Carl och rifet samt miste lifvet år 1600 *).

3 Capitlet.

Om smärre Solmar i Norrström.

1. §.

Strömsborg har varit ett skär eller större klippa, som omföder tittat upp utur Mälaren, mellan Rosenbad och Riddarholmen, och blef, jemte en tomt på Helgeandsholmen, den 10 April 1647, af Drott. Christina skänkt till Gustaf Gustafsson, Grefve till Wasaborg, Friherre till Wisbyholm, Herre till Sarir m. m., men bebyggdes först af Grosshandlaren Berge Olsson Ström, den tid han egde det gamla Rosenhanska huset på Riddarholmen, hvarintill det närmast ligger.

Skäret blef honom, till fri och egen grund, upplåtet 1747, och kallades, antingen efter honom, eller af dess belägenhet i Strömmen, eller af hågge dessa anledningar tillika, Strömsborg.

Ett litet wacker stenhuss blef derefter, enligt gillad ritning, derstädes uppfördt; och, för att med mera skäl bära namn af Borg, fick det en stenmur rundt omkring, med sina små styckeluggar, samt utgjorde en verklig prydnad för staden. Ett ännu mindre, helt nära beläget, skär intogs i denna byggnad och sammanfogades dermed, genom en liten bro, hvarmedelst en passage blef genom den lilla borgen och en så kallad södgård. År 1771 inrättades der ett allmänt badhus. Anstalterna wid de kalla baden och med douche woro både snygga och beqwämliga. Canalen war tienstig till simningsbad, och i den lilla södgården lemnades tillfälle till plongeringsbad efter Engelska sättet; men denna inrättning upphörde snart.

Tracturen Benedictius blef omföder, genom inrop på allmän auctiön, för 682 rd., egare af detta skär med dess åbyggnad; men, som anledning sig företebde, om ett mindre noga upplysande af de willkor, Grosshandlaren Ström, wid

*) Werwing, Konung Sigismunds och Carl IX:s Histor. 1 Del. p. 232, 2 Del. p. 18.

upplåtelsen, ingått, och att byggnaden, till stadens wanpryd-
nad, skulle användas, förfaras eller förändras; så väcktes
fråga, 1780, om egendomens inlöfande af staden, i förmågo
af Kongl. Brefwet den 8 Juni 1630. Sedan Benedictius
förbundit sig till ett noga iakttagande af de villkor, som i
fastebrefwet skulle intagas, angående byggnadens underhål-
lande efter fastställd ritning, samt att, utom sitt alnemått,
icke påstå någon rätt till wattenet deromkring, hwarken me-
delsi kattsors anläggande eller annan siffredskap, till hinder
för strömfallet och såsom stridande emot Notstiftarnes rättig-
het; så blef han, wid den ingångna handeln, bibehållen.

År 1797, blef muren omkring Strömsborg reparerad,
och tråd inmansföre planterade, sedan Stallmästaren Bergens-
creutz dertill blifwit egare.

2. §.

Man finner, af förra beskrifningar om Stockholm, att
många betänkligheter och bryderier upplått, om belågenheten
af några mindre holmar i Norrström, såsom Barkarehol-
men, Bryggeriholmen och lilla Stockholmen, och huru
wida, i anseende till förändrade namn, i Norrström till
begagnande funnits trenne små serfildade holmar, eller alle-
nast en enda, med dessa olika eller ombyttta namn. När nu
hwarken Barkareholmens eller Bryggeriholmens serfildade lä-
gen funnat utwisas, icke en gång med säkerhet af en stads-
ingenieur; så tyckes wara bäst att förbigå en fråga, hwars
upplösning sent eller aldrig kan medföra någon nytta; men,
att icke handblöst lemnas denna, i sig sielf, obetydliga twist,
må man anmärka, hwad först Barkareholmen beträffar,
att, ehuru holmen, med detta namn, omtalas i ett uppgifwet
contract med Clara kloster, af år 1441, hwarigenom hol-
mens begagnande, emot lega, upplåts Herr Bengt till Sa-
listom och hans fru Märta Lybikes dotter, bewisar sådant
likwål icke, att denna varit en tredje holme i Norrström,
då aldrig flera än twänne hafwa blifwit staden donerade,
näml.: Bryggeriholmen den 23 Juli 1662, och lilla Stock-
holmen den 11 Juni 1668. Det förefaller således icke orro-
ligt, att Barkareholmen, efter dess reducerande från klosteret,
i Gustaf I:s tid, funnat få namn af Bryggeriholmen, som
sedermåra till staden förlåntes, samt att dessa bägge namnen,
på olika tider, betecknat en och samma holme, som i sednare
tider fick namn af Slagtareholmen, der brygghus, slagtarehus
och qwarn woro belägna samt utgjorde för staden en wan-

prydnad. Först i vår tid, och allt efter som nya stenbron blef fullbordad, undanröjdes dessa byggnader, och intet spår synes efter dem eller de klippor och jordhögar, på hvilka de woro uppförda. Lilla Stockholmen åter, hvars läge på norra sidan om Helgeandsholmen, der Grefwe Pehr's (Wrabes) hus stått, aldrig blifwit bestridit, bekom staden, såsom berödr är, år 1668, hvarför Grefwe Gyllenstjerna skulle njuta vederlag, enligt Kongl. Brefwet till Kammar-Collegium den 11 Juni samma år. Enär ofwanberörde donationsbref endast följäs, blifwer åtminstone säkert, att de bägge holmarne, Bryggeriholmen och lilla Stockholmen, fordom varit tvåanne ferskilda lägenheter i Norrström; hvar och en dock obetaget, att hafwa en annan tanka.

3. §.

Att ett qwarnhus varit, ifrån äldre tider, bygd i Norrström, inellan Norrmalm och Barkareholmen, skall finnas af ett lego-contract, af år 1441, som nämner Clara Klosters qwarn, hwarifrån holmen låg i söder. År 1649 den 16 Dec. fick Stockholms stad qwarnhuset wid Norrström, med grund, inaredskap och alla tillhörigheter.

Derefter hafwa flere qwarnar, tid efter annan, varit i strömmen uppbyggda, hwilkas läge och bestaffenhet här blefwe för widlöftigt att uppteckna och förbigås, såsom onddiga att beskrifwas, sedan, långst för detta, sådana och andra verk blifwit nedrifna och afbröda utur strömmen, såsom hinderliga för strömwattnets fria aflopp.

Wattusloden 1780 war owanligt stor *). Mälaren gick då upp till hörnet af lilla Nygatan, och ett stycke på Kornhamns- och Munkebrotorgen. Flodwattnet steg öfwer söder fluss, och måste den nedre flussporten sönderläggas, att afbjuda vidare fara för flussbyggnaden. De för den tillämnade marsmorbron mellan Helgeandsholmen och kongl. flottet nedlagda landfästen förstördes. Slagtarhusbron, öfwer södra armen af Norrström, måste afbröjas, och qwarnen, såsom för berödr är, i norra strömgrenen borttagas.

*) I en handskrifwen anteckning finnes, att Mälaren 1780, ifrån början af April till slutet af Maj, stigit högre, än wattenhöjden varit i mannaminne.

4 Capitlet.

Om Kungsholmen.

1. §.

Arnön, Lidarnön, Liderne, Lederne woro denna holmes första kända, fastän ombytliga, namn *).

Sedan den samma, delad mellan flera egare, tid efter annan började skänkas till munkar och kloster, kallades den Munkliderne, Munklidarns och äfwen Munklägret, allt intill 1672.

Efter det K. Carl XI, d. 30 Mars samma år, tillade holmens då warande första invånare borgertlig frihet, och holmen då ordningsfamt begynte bebyggas **), hemställdes Herrar Riksråden, som woro närwarande wid fyrkans inwigning derstädes, d. 8 derpå följande Sept., om icke denna holme, såsom Stockholms westra förstad, kunde få namn af Carls holme; hwarpå Konungen skall yttrat sig: "Efter Riddarholmen ligger här wid staden, och Drottningholm ett stycke härifrån, hwarföre må icke Kungsholmen ligga der imellan?" Sådän är berättelsen om upphöfvet till holmens nya namn, Kungsholmen, hwartil det förbyttes berörde år 1672.

Att holmen af ålder verkligan hetat Arnön, och att den blifwit kallad Lidarne, af samma förmenta grund, som Lydinge, Lidings, m. fl. af laga ledung ***), eller frigsfolkets utgrände, som på wisa ställen borde samlas, torde wara en gissning. Peringsköld härleder Liderne af Arnön och de klostren der anslagna gårdar: Lyd-Arnön och Munk-Lyd-Arnön, hwaraf sedan Munkliderne och Munklägret. De kloster, som fordom varit i Stockholm, skola här haft sina fiskeställen och norhus, så wäl som sina grifter och lågerställen, hwaraf holmen i synnerhet blifwit kallad Munklägret †).

Att Kungsholmen, i fordom tid, bestått af flera små bar, synes troligt, om wattuminflökningsprincipen antages, och bestyrkes då snarare af localen, de imellan bergen lig-

*) Peringskölds Monum. Upl. p. 41.

**) Grundels Dissert. de Stockh. P. I, p. 16.

***) v. Dalin, Sw. R. Histor. 1 Del. p. 95.

†) Myntinspect. And. Björns relat. om Kungsholmen år 1689, Manuscript.

gande dåbber och fringliggande snärrer holmar, än af den, till styrka derför, återopade 1520 års charta af Papt Brugge *).

2 §.

Allt denna holme blifwit delad i öfra och nedra, eller yttre Liderne, will bestyrkas äfwen af 1509 års synedom i egotwisten mellan Helgeandshuset och Swartbrödra kloster, hwaruti råfskillnaden dem imellan utstakas; men denna synedom, så wäl som de äldsta bref och handlingar, hwilka angå Liderne och gåfwor till klostren, ådagalägga och bestyrka nogsam, att, under namnet Liderne, Ledherne, ett widsträcktare utrymme, betydligare egor, byar och lägenheter blifwit förskädda och utmärkta, än Lidarnö, nu Kungsholmen, ensamt skulle kunna innefatta.

På 1520:talet upptages en gård Lidarne, för K. Gustaf 1:s arf och eget, som Konungen då donerade till sin skeepare, Dlof. Mellan de i äldre handlingar nämnda öfre, nedre och yttre Liderne, torde swärligen, nu mera, hwarfen åfskillnad eller rågång kunna uppgrifwas, icke heller Lidernes rätta belägenhet, eller hwad derunder fordom blifwit förståddt. Allt öfra Liderne skolat innefatta den nu minst bebodda delen af Kungsholmen med Stadshagen, skall wara enligt med Palmsteds yttrade tanka i hans samlingar; hwaremot nedra Liderne skulle hafwa varit den nu bebodda deler, eller twärtom, emedan de, genom waktudraget dem imellan, blifwit skilda, hwilket anses sakna fullgilltiga bewis: härledande sig denna gifning från den tankan, att Liderne varit ett namn, som ensamt tillhört nu warande Kungsholmen, utan att sträcka sig till annat ställe. Förmodligen torde yttre Liderne fordom varit en tillhörighet till gamla Ladugården (nu Ladugårdsländer). I nyssnämnda 1509 års synedom, nämnas Neder-Liderna liggande näst nordan Oraberget, som med sitt namn ännu igenfinnes på Ladugårdens gamla egor, men icke på Kungsholmen. Desutom kallas öfre Liderne för en by i Solne socken näst Stockholm, 1439; äfwen ett gods näst Stockholm, i androm Bynom i södra ändanom i Solna socken, 1453, och derefter, 1475, förekomma 2:ne gårdar Lidars och widare en nyligen upptagen afwelsgård, Liderne, 1489, samt Lederne, såsom i byie swarande mot ett stien-

*) Dalin, l. c. p. 233.

hus i Stockholm och ett torp Terla, 1492; hwilket icke gerna kan wara samma egor på olika tider, i olika egares hand, i synnerhet som de varit gifna till kloster och helgeandshus, som helbre samlade, än afhånne sig egendomar. Då åter deras storlek olika utmärkes, synas dessa, ehuru osfullkomliga, beskrifningar med all anledning fordra et större utrymme, än Kungsholmens areala innehåll tyckes medgifwa *) , helst i de äldre tider, då denna holme war föga bebodd, stogswaren och nästan utan all odling.

De handlingar, som angå Stockholms ladugårdar, nämna ofta Liderne, såsom derunder lydande egor, och namnet **Munkliderne** torde wara gifwet till en skilnad dem emellan och kanske endast tillhörande Kungsholmen.

Man will här tillägga de anmärkningar, som i detta ämne blifwit meddelade af en man, hwilken, under Stockholms stads styrelse, så länge Sverigeståthållare ledig heten påstod, med mycken bewägenhet sökt befrämja hufvudstadens Historia, lydande berörde anmärkningar sålunda: "Då af äldre handlingar inhämtas, att de egor, som tillhört så wäl Steppar Döfs gård, Liderne, som den gård Liderne, hwilken tillhört Helgeandshuset, varit belägna norr om Giffartorpet, samt att Solna socken i fornåden sträckt sig till Stortorget och så hfter ut åt Blockhusudden, så att Stockholms stott, Normalm, Ladugårdslandet m. m. legat i Solna socken; kan såligen deraf slutas, att all den mark, som på norra sidan legat Stockholm närmast, nämligen Kungsholmen, Normalm, Ladugårdslandet, Ladugårdsgården och den öfriga delen af Djurgården (Waldemarsöndundantagen, som af äldre bibehållit detta namn), varit begripen under namnet Liderne och uti flera hvalag fördelad, samt att Kungsholmen, såsom en ö, blifwit för Lidarnön benämnd; hwarigenom således lätteligen förklarås, hwad om donationer af ferskilda gårdar i Liderne blifwit anfördt, att nämligen, på 1400-talet, Gråbrödra eller Franciscaner-kloster innehafte 2:ne gårdar af Lederne, som legat närmast Stockholm, och desutom Lidarnön eller Kungsholmen, som beskrifwes, i gåfwobrefwet, att ligga näst utanför Stockholm; att Helgeandshuset, äfvensom Swartbrödra kloster, på samma århundradetal, egt gårdar uti Liderne; att K. Gustaf 1:ste ärfte en gård Liderne, m. m.; och synes dertföre Goding, uti sin beskrifning om Kungsholmen, 2 Cap.

*) Detsa holmen förmåles wara 4500 alnar lång och inemot hälften så bred.

§. 2., hafwa sig mistagit, då han håller före, att både öfre och nedre Lidarne legat på Kungsholmen, som deraf skall fått ett allmänt namn Lidarnön, och att, då syn om fiskewatten, inellan öfre och nedre Lidarne, år 1509 blifwit hållen, det wattenet, hwarom twisf warit, skall framflutit ifrån Ulfunda-fjärden i Ribbarfjärden, genom den dåld, som är inellan Hornsberg och Kålambshof; helst, om och samma dåld i äldre tider stått under watten, det ändå troligare är, att både öfre och nedre Lidarne haft sina egor på djurgårdstrakten, gränsande till Brunnswiken och saltfjön, samt att Swartbrödra kloster och Helgeandshuset, då synen år 1509 hölls, om fiskewatten i dessa sidos twisfat."

3. §.

Om Munklederne förnämla häfderna, hurusom, wid Stockholms belägringar, så wäl af K. Gustaf I, för att återtaga staden från Danskarne, som då Hertigarne Johan och Carl sökte befria både staden och riket ifrån K. Erik XIV:s tyranniska regering, de då hade sina läger på Munkläderne och derifrån, medelst flottbroar, communication med Långholmen och vidare till Södermalm. Det berättas wäl, att Lidarne, efter reductionen 1527, inellan åren 1570 och 1580, blifwit brukade såsom krono egor, och att aflomsten sigit till inemot 400 laß hß, som warit till Konungens ställ anslagna; men under ordet Lidarne torde dock här böra begripas allt, hwad under detta namn ifrån klostren blifwit reduceradt.

På K. Johan III:s befallning, skall ett nytt krono tegelbruk på Munklederne blifwit anlagdt, för Kongl. flottsbyggnadens behof. Munklägret har blifwit räknadt ibland Kronans parker och jagtbackar.

Emot jagt derstädes, finnes ett förbud af d. 29 Mars 1641 och alltså utfärdadt af regeringen under Drott. Christinas minderårighet.

4. §.

Stockholms stads tillökta folknummer, en mera utwidgad handel och rörelse, samt handtwerkeriers och näringars tillwext fordrade, i medlet af sjuttonde århundradet, ett större utrymme, hwilket tillika skulle gifwa Stockholm det anseende, som egnade en hufwudstad och konungafäte.

Genom dyrna Kongl. Brefwet, d. 20 Apr. 1644, gafs, till stadens ytterligare utwidgning, en del af Munklägret, allt ifrån östra udden och intill slaketet, som der war upp-
satt; af hwilken plats Magistraten skulle, mot stälige tomt-
bren, upplåta tomter åt dem, som der wille bygga, i syn-
nerhet nyrtiga handwerksmän, och dem, som sin rörelse
med några wattenwerk behöfde drifwa, hwilka, framför
andra, skulle närmasi sjön med tomter blifwa försedda.
Denna donation blef ytterligare, genom dyppet bref d. 27
Mars 1647, af Drott. Christina bekräftad, och hela Munk-
lägret derunder innesattadt, med undantag af de der wa-
rande tegelbruk, det ena belåget emot Rörstrand, och det an-
dra gent emot Långholmen, hwilka underlades Stockholms
flora Barnhus och till en tid gagnades, men omsider, så-
som förut är nämnt, förmodligen i anseende till wedbehöf-
wet och prisets uppdyrkande å weden, blefwo nedlaggda.

Åf de platser, som på Munklägret förut woro bort-
skänkt, hade M. Jung, d. 17 Febr. 1644, fått en stor
tomt wid gamla bron till höger, att der anlägga ett glas-
bruk, samt Handelsmannen And. Storff hela quarteret, der
kyrkan nu är belågen, jemte den lilla holmen, der Glas-
bruket är, till ett wantmaleris inrättande.

Sedan gaturegleringen och tomternas utskafande, genom
Magistratens föranskaltande, hunnit verkställas, började
gamla Munklägret att småningom bebyggas. Åf de imellan
bergen belågna platser blefwo åtskilliga till trädgårdar upp-
tagna. Garfwaren Daniel Ziehl war den första, som här
byggde, och, då han låt afredda skogsträd samt uppgräfwa
platsen till källare och trädgård, sunnos der en hop likkistor
och de öbbas ben deri. Ingen twiswel, säger han, att ju
munkarne der haft sina lägerställen, emedan denna holme
ej af någon annan den tiden varit håfdat, hwaraf förme-
nas, att Munklägret egentligen fått sitt namn.

Björn, l. c., nämmer ibland de första, som började byg-
ga på allmänna platsen utmed sjön och handwerkaregatan:
en Drottningens kammardräng, dernäst en klokgjutare,
winhandlaren Strander, böfaren Johan Månson och bryg-
garen Lars Jacobson. På andra sidan om Bergsgatan och
lastageplatsen: Borgaren Herman Pehrson, der sedan hans
Excellence Henr. Fleming uppförde ett skönt stenhus m. fl.;
garfwarne And. Schultz, Michael Kaahl, Anders Conrat och
förr omnämnde Dan. Ziehl woro de första, som der anlade
garfweier, hwaraf Garfwaregatan fick sitt namn. Då de

wid sibrn bbrjade inrätta sina garfwerier, war ofwantill ffogsmark af ek-, furu- och ene-träd.

Om de flera, som först bbrjade bebygga denna holme, warder härefter widare nämdt, och kan äfwen underrättelse derom inhemtas af Gdding, Kungsholms minne, Stockh. 1754, 4:o.

5. §.

Lidarnö hbrde af älder under Solna. Munklägrets få inwånare bleswo, d. 30 Juli 1529, läggda till St. Nicolai eller stadens Storkyrka och, 1636, under St. Clara församling. Inom 30 år derefter, sedan Munklägret, till tomters utskiftande, blifwit staden förlånadt, hade denna stadens sifi tillkomna maln humnit så bebyggas och befolkas, att en egen församling och kyrka der ansågs kunna upprättas.

Öfwer den derom gjorda underdåniga ansöknung, hbrdes Ryrkoherden i Clara, Doctor Joh. Terzerus, huru wida, genom Munklägrets affskifande från sin då warande moderkyrka, Clara församling och presteskap skulle deraf känna någon märkelig afsaknad och minskning i sina inkomster. Af hans swar derå förtjenar här antecknas, såsom ett bewis, att nitet för allmänna wälfärden kan glömma förmöner och rättigheter, att med glädje uppfylla en medborgerlig pligt.

Hans ytrande war: att St. Clara församling wore nog förmögen, att fördrja och underhålla sin herde, utom denna holmes inwånare, och, att han det friwilligt skulle göra, derom öfwertygade honom den erfarenhet, han redan egde. Munklägret wore en affskild holme och temligen bebodd, så att den syntes kunna blifwa en egen församling; hwarigenom Guds lof befordrades, och hans namns ära utspiddes, bryskandes, att en så gudelig affigt måtte winna en lyctlig framgång *).

Ansöknungen blef alltså bifallen, genom förmyndarens regeringens öppna br. d. 22 Mars 1671 **), och wantmakeritomten i quarteret Ulrica inköptes af Storffs enka, med den derå uppförda stora träbyggnad, hwilken genast till kyrka inreddes, tilldes en ny kyrka af sten kunde hinna att upbyggas. År 1672 d. 8 Sept. blef denna träkyrka af ArcheVifkop Stigzelius, till allmän Gudstjenst, helgad

*) Wiörn, I. c.

**) Finnes tryckt, jemte flera bref om kyrkobyggnaden, i Kungsholms minne.

och invigd, tillika med församlingens första kyrkoherde, Magister Jonas Lille.

6. §.

Sedan denna serskilda församling således tillkommit, lades Solna kyrka och socken derunder, d. 13 Octob. 1671, till desto bättre underhåll för den Pastor, som derwid framdeles kunde tillförordnas.

Efter en, d. 20 Mars 1679, Kungsholms träkyrka öfvergången swår wärdeld, förrättades Gubstjensten i en träbyggnad neder wid nya bron, tillhörig HofCancellaren Gripenhielm.

Churu ritningen till nya kyrkobyggnaden blifwit fastställd, grunden d. 10 Maj 1673 dertill laggd, och Konungen ej allenast i serskilda poster dertill låtit anordna 15,000 dal. kyrmt., utan ock, i flera nådiga skrifwelser, påskyndat samma byggnad, samt ålaggt wederbbrände, att deröfwer hafwa ett noga uppsende; fann dock Konungen, 1679, sedan gamla träkyrkan war afbrunnen, sig förantlåten, att öfwer dröjsmålet och hushållningen med de, till kyrkobyggnaden af sien, förlänta medel förklara sitt missnöje. Till kyrkobyggnaden hade, enligt collect-boken, af Kongl. Råden samt af Ridderstaret och Adeln, wid 1672 års riksdag, blifwit insamlade 16,941 dal. 20 bre kyrmt. Församlingen kunde till detta behof icke något betydande sammanstjupa, då alla gårdar och trädgårdar samt instängda platser woro till antalet allenast 101, och handtverksare samt andra inwånare tillsammans 198 personer (Wjörn, l. c.). Omföder blef, genom mer allwarfam åtgärd derwid, arbetet så fortsatt, att Konungen, på församlingens underdåniga anmälan om byggnadens snara fullbordande, behagade, d. 23 April 1687, gifwa den nya kyrkan namn af Ulrica Eleonora, efter sin gemål Drottningen. Detta namn blef kyrkan tillagdt wid invigningsacten, som, d. 2 Dec. 1688, förrättades af Arche-Biskopen Dof Swelius, i K. Carl XI:s, des fru moders, RiksEnkedrottningens Hedwig Eleonoras, och menighetens närvaro. Desseinen till kyrkan war gjord af Architekten Matthias Spiler (Wjörn, l. c.).

Denna korstkyrka, på ett hörn af Dwarnberget anlaggd, är 67 alnar lång och lika många alnar bred inom murarne, försedd med pelare, till hwalfwens undersöbjand. När tafet, som förut war af trä, år 1757 beslogs med jernplåtar, hade församlingen ännu icke råd, att låta

göra den tillämnade döme, som ritningen i Gr. Dahlbergs verk, tab. 15, utvisar *). Till tornbyggnad fick församlingen nådigst tillstånd, att genom stamböcker samla medel, 1799.

En wacker trappa blef 1793 laggd, utanför kyrkans södra dörr, af huggen sten, med uppgång å bägge sidor, samt med jerngaller försedd. Under trappan är ett hwalfdt bisättningsrum eller capell, med likhwalf å buse sidor **).

Om kyrkans prydnader berättas, att funten blifwit skänkt af Coelesin Fr. Sutheremuths enka, döpselsetatet af silfwer, om 149 lod, af Fröken Emerentia von Däben 1713, och döpselstakalen, 96½ lod, af en onämnd.

Predikstolen, som den på sin tid så kallade stora Rådsmannen Anders Larsson, hwilken warit K. Carl IX:s factor, 1605 förärade till Storkyrkan i staden, skänktes till Kungsholms kyrka 1702, tillika med altaret, som såges af K. Gustaf Adolph, 1626, wara taget uti Braunsberg i Preussen, der han skall förstört ett Jesuiterkloster.

Det nya orgelverket, förfärdigadt af Green och Stråle, inwigdes, 1753, af Pastor, Doct. Claus Celsius. I kyrkan äro ätfliliga adeliga wapen uppsatta, och ibland målningar af swen nyssnämde Anders Larssons contrefait.

Han lefde 1594 och förpaktade då kopparsrentan, mot 28 daler skëppundel. Han byggde sig på Westerlånggatan ett stort stenhus, som sedan kallades det Scharenbergiska, och satte öfwer porten: Herrans wälsignelse gör riket utan möda. Ordsp. B. 6: 10, hwarunder andra skrefwo: Kro-nans Koppas och des öfwerwigt gör ock något ***).

7. §.

Ibland kyrkoherdar i denna församling anmärkes Mr. Jonas Lille, såsom den första, hwilken intog sitt rum i Stochholms stads Consistorio 1673, näst efter kyrkoherden i St. Catharina, hwilket rum, för pastorerna i Kungsholmen, blef fastställt d. 23 Nov. 1753.

Magister Johan Gallerius, pastor 1691; hwad om honom är annärkt, blefwe här något widlöftigt att intaga; men det bdr nämnas, att det war just han, som sökte er-hålla tionde-afgift af trädgårdar, hwarpå följde Kongl. Maj:s resor

*) CancelliRåd. Werchs anteckningar.

***) Extra Posten 1793, N:o 222.

****) Götting, efter CancelliR. Stjernmans berättelse.